Контрольный экземпляр

СИЙЛЕ ХИЙЛА КОТБАЬННАРИЙ!

Массе а мехкий пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувла 1923 шера денз ● КХАЬРА, 9 МАЙ, 1984 ШУ. ● № 56 (6934). Мах. 3 кап.

ФАШИСТСКИ ГЕРМАНИ ЭШАЕЧА СССР ХОАДАМБЕШ ЛАЬЦА ДАКЪА

Ткъаь тиъеста шу хьалха чакхбаьлар Европе хинна тIом. IалаЬмате йоккхача тIема машина низа гIонца дунен доал шиЙ бе долла гIерташ хинна фашистски Германи эша а ль яьккхача коталонга дукха мах бахар халкъий. Цу тIемо вийра дукхьал Советски Союза граждане 20 миллион саг, хIаьта берригача дунен шоллагIча тIем тIа байна нах 50 миллион саг совгIа ба. IалаЬмате дукха я тIемо хIалакьаь материальни культурни маьхаленаш. Воарам боаццаш да наха тIаьтта Iазап, лайна хало.

ТIом болабелар СССР геттара чоалхане хиннача хьалашка. НIаькхача хана (1941 шера 22 июне денз 1943 шу чакхдаллалца) IалаЬмате халача хьалашкарча къовсаме йоахаш-йоахаш дIаьхар советски халкъо цун герзашцарча низашен фашистски герзашцара низаш тийшача балхах вай мехна чухьелхаро тIаоттаь халонаш, царна чIоагIа хIамаш яйттар, юхаметтаотталургдоаца венаш дир. Из баьхан долаш бухсоццаш оалангара хувцемаш хилар берригача дунен шоллагIча тIема леламе. МоастагIчун дукъ дийна ховдамбеш йола событеш хилар Советски Эскаро немецко-фашистски бIу Москвана юхе, Сталинграде, Курске бохабарахи Днепр яхача додача хил декъа а дааьнна из стратегически рубеж яккхарахи.

Уж хален дукха яIиЙ Iодахийтан тIехаш деш Советски Герзашцарча Низаша доха а дах хIалакдир фашистски Германен цун сателлитийн эскара керттера, динагIа дола дакъа. Иштта, 1942 шера ноябрь бетта денз (Сталинграда юхе советски бIуваша контрнаступлени йолайича дено) 1943 шу чакхдаллалца (Днепра аьттехьарча берда тIа доваллалца) советско - германски фронте вермахта тIеравьлар дукха хIама ца эшнаш 2,6 миллион саг, 7 эзарнега кхоачаш танк, 14,3 эзар тIема самолет, 50 эзар гаргга йоккха топ. Из эшал юхаметтаоттае торо яцар фашистски Германе. Цунна нарардаьлар керттердар — гера бе а долаш лоаттабеш бола къовсам дIабахьара эшача нийн средствайн даьнъера совле. Еха дIаьлдар фашистски эскара наступательни стратеги а. Оборонага яла йийзар цун.

Къаьстта лоархIаме яр 1941—1943 шерашка советски бIуво яьха коталонаш союзникаша Англен ВIашагIкхийттача Штаташен даьча лоадам боаццача тIемий фоне. Сталинграде лаьтта тIом чакхбала массехк ди эшача хана, 1943 шера 20 январе, Великобритане премьер-министра У. Черчилла мукIарло дора: «Англен ВIашагIкхийттача Штатийн IалаЬмате йоккхийча ресурсашка хьежача, хIаьта къаьстта Россе тIема тIаухийтача IалаЬмате боккхача низага хьежача ерригга вай чакхйоахаш йола тIема операцеш геттара лоадам боацача масштабе - еш я аьнна». Котало яккхарагIа Сталинграда хьожаьлча грамота тIа США президента Рузвельта ладора, цу коталоно соцавир латташ чувоагIаш хинна моастагIа, хIаьта союзни къамаша агрессе низашта дукхьала лоаттабеча тIема лостам хувцалуш йола пункт хинна дIа а эттар, яхаш.

Европе шоллагIа фронт а йоацаш Советски Эскаро тIема лостам овлангара хувцар бахьан долаш, юха дераалургдоаца хувцамаш хилар юкъарча тIема хьалашта, низийн средствайн соотношенена. Цар сецца Советски Эскара антигитлеровски коалице оагIорахьа дIаоIоагIийр стратегически инициатива. Бухсоццача кхоачаш, цо хьалхха а дIагойтар геро бе а долаш лоаттабеш бола къовсам паргIато хьалитдолча халкъашта аьттув болаш чакхбаргхилар, хIаьта дIахо йолача хана агрессор бокъонца эшаргIа IалаЬ а дир. Массенена а гуш дола хIама а хинна дIаьттар, Советски Эскар шиЙ низана вермахт йохе а тIом чакхбакха а могаргдолаш хилар.

«ТIом, — белгалдоахар 1943 шера 6 ноябре СССР Пачхьалкхен Оборона Комитета Председателя И. В. Сталина, — оккупанташ советски лаьттара лелхабарси Европера фашистски «керда порядок» геттара дIаяккхарен гIулакх дизза кхоачаш хулаш латтача лагIага кхаьчаб».

1944 шера чуъ цхьан стратегически уйланца юкаенна йола йоккхий операцеш вIашн тIехь-тIехьа чакхъяхар баьхан долаш, бокъонца цIенйир СССР ерригга территори немецко-фашистски агрессорех, юхаметтаоттадир Баренцева фордагаре Iаьрачча форлага кхаччалца йолча моттигера пачхьалкхен доазув. МоастагIа хIалакбеш воххавир. Европерча цхьй союзникех а льпца, политически хьакъехьа бокъонца цхьаь йисар фашистски Германи. Фронт цун доазонашта гарга гIертар, хIаьта Малхбоален Пруссе тIа баьнхха царел тIех а яьлар.

КертагIа ца яьккхача аргьац тIом лаьттача ерригача хана Германе а цун сателлитий а герзашцарча низий дукха доккхагIа долча даьнъо къовсам Советски Эскара дукхьала лоаттабаь хиларах йола факт. Кхьметтел союзникаша Европе шоллагIа фронт хьаййилладчул тIехьагIа а (1944 шера июнь бутт болабелча ха) 240-негара 195-нега кхоачаш йола немецко-фашистски дивизи советско - германски фронте яр, хIаьта Малхбузехьа англо - американски бIуна дукхьала латташ яр 81-нега ра 107-нега кхоачаш моастагIчун дивизеш. Малхбоалехьа лаьттача къизача тIемо агрессора доккхий низаш цига дIатIаийза ца Iеш, IалаЬмате сиха уж дIа а ихеккар.

МоастагIа шиЙ территоре тIара экхаваьчул тIехьагIа, кхоалагIча рейха тIема машин йохаь йистеянхи а европейски халкъаш фашистски Iазапах мукъадака а доладелар Советски Эскар. Шу совгIча хана СССР доазонел арахьа тIемаш дир 93 советски оперативни объединене (7 миллион саг гарттача салташен эпсарашев). Цар толаме чакхъяьха тIема операцеш яр Болгари, Венгри, Румыни, Польша, Чехословаки, Австри, Германи, Европа кхы мехкаш фашистий Iоткъама кIалхардахара керттера новкъостал даьраш.

1945 шера 16 апреле йолаелар тIеххьара Берлински операци. Дукхача деношка къиза тIемаш лаьттар фашистий столица улицаш тIа. МоастагIчо еш хиина дукхьале йоха а еш, рейхстага го бир советски тIемахоша. Кастта цун тIа урагIа ихар Коталон Байракх. Берлин йохар гитлеровски рейх йохар дар. 8 мае Берлина йистте Карлсхорсте кулгаш яздир фашистски Германе дувца хIама доацаш капитуляци ярах йолча актана. Европе эттар халкъаша дукхача хана сатийса машар.

Шеко яц, фашистски тIема машина эша а ль, котало дукхача халкъаша цхьана низаш тIа а ахийта яьккхар. Советски наха лакха мах бу оккупированни районашка шерра баьржа хиннача Сопротивление болама къовсамхой къонахчален декален, хьалха латташ коммунисташ а болаш хиннача цун довкъашхой турпала гIулакхий. СССР Герзашцарча Низашца цхьана фашистски гIаьрехошта дукхьала майрра къовсам лоаттабир Югославе, Польша, Чехословаке соединенешен объединенешен, Румыне, Болгара, Венгре, Албане патриоташа, моастагIа эшаВеча шоай дакъа эцаар США, Великобритане, антигитлеровски коалицена чуйоагIаш хиннача кхыча пачхьалкхений халкъашен эпарашен.

Цхьабакъда, исторически бакъдар латт, дерригача хьокхамашна диллача тIом лаьттача хана керттера фронт йолаш лаьттар советско-германски фронт хинна хиларах. Укхаза хIалакйир фашистски Германен цун сателлитийн 607 дивизи (союзникаша эшайир моастагIчун 176 дивизи), ерригача цун аннацех дигь дакъа дича кхо дакъа, артиллерен танкийн доккхагIа долла дакъа, флота тIемен транспортни 2,5 эзар совгIа кема. Дунен шоллагIча тIема фронташка байначча 13,6 миллион саг совгIча нахах 10 миллион саг венна фашистски Германе СССР дукхьаларча тIем тIа. Советско-германски фронте вермахта керттера низашн средствашн хIаланьхиларо бокъонца йохийр гитлеровски тIема а пачхьалкхен а машина. Белгтала Советски Союз хилар Германски фашизмага дунен доалага бода икхь къайла керттера низ. Цо лайра тIема кIийлен тIара хало, хоадам беш дола дакъа лаьцар гитлеровски Германи йохаеча.

Коммунистически парте кулгал а деш, советски халкъон цун эскарои яьккха котало кIоаргта закономерни я. Цо тешал ду социалистически строй низ болаш экономически йоацаши хилара, цун экономики торонаш цIаккха а кхоачалургIоацаш хилара, советски наьха денали къонахчали цIаккха а ца дайнача тайпара доккха хилара. Из яр социалистически тIема организаце, цун тIема искусства, советски военачальникий организаторски талантех полководчески говзален котало.

Дунен шоллагIча тIем тIа Советски Союзо яьккха котало укхараш хьалхайоацаш хIама да хIанз герзашка кхундарашта, социализма мехкашта дукхьала «крестови поход» е лерхIарашта. Оборонительни хьасап долаш я советски тIема доктрина. Из лаьрхIа я дукхьал арахьера тIабоагIа кхерам юха тохара. Нагахьа санна агресси хуле шоай пачхьалкхений берригача оборонительни экономически низех пайда а ийбеш, воцал долча социалистически эскарашца цхьана, дIабахача тIем тIа а санна, цхьаккха тайпа шеко йоацаш, тIагIертта лорадергда Советски Герзашцарча Низаша шоай революционни карагIдаьнараш.

ШКАДОВ Иван,
Эскара генерал, СССР оборона министра заместитель, Советски Союза Турпал.

(АПН).

КПСС Централъни Комитете, СССР Министрий Совете, ВЦСПС-ей ВЛКСМ ЦК-ан

В. И. Ленин ваьча дийнахьа денз 114 шу дизаро хетадаь Ерригсоюзни коммунистически субботник хинна 1984 шера 21 апреле. Субботнике дакъа лаьцад заводашкен фабрикашкен, гIишлоюргьеча, колхозашка а совхозашка а, транспорта предприятешкен халкъа боалама кхыча доакъошен, хIаьта шитта горолашн юрташн хоспьеп товча кхьахьегаш хинача 137 миллион совгIча саго. ХьалхагIе а даьча лоархIамгIа, дерригa даькизар а цитталет ка фонде дIачудениар 188 миллион сом да. Промышленни продукци хьаьй 985 миллион сома мехьа.

Коммунистически субботнико хьахьенлад советски нах моаллаз санна чIоагIа кхотабенна хилар а вай парте чакхбоала ленински никъ КПСС ЦК февральски апрельски (1984 ш.) Пленумий решенеш, КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост К. У. Черненко СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателаьна харжар наь массава раьса а болаш хьаллоацаш хилар а. Лакхача дисциплинаи организованностая хьинар а хинна дIаттар субботник, цо гIе дир производствера кхоачамаш хьалхарен царех пайда эцара, хьинарча къахьегама къехга цIей а хинна дIаттар из. Дакъа доккха дакъа лаьцад къахьегама оасарле цIаша совгIа цхьа процент лекхьяра продукци хьинргел балхашнен дIадолар ах процент лохдарен тIаийн социалистически дехкараш кхочаш [illegible].

КПСС Централъни Комитето, СССР Министрий Совето, ВЦСПС-о, ВЛКСМ ЦК-ас дег тIара баркал оал боккхачу колхозхошта, инженерно-технически болхлошта нахал, нагархошта, Советски Эскарен Флотен тIемахошта, тIемен къахьегамен ветеранашта, Ерригсоюзни коммунистически субботнике дакъа мел лаьцарашта хьинарен мах боацаш цар къахьегарах.

КПСС Централъни Комитетос СССР Министрий Советос, къахьегамхоша хьажайладаь шоашта ловр терхал а деш, решение тIаийцай субботнике даьккха ахча нанали бераи лорадагга а тIемен къахьегамен ветеранашта медицинен гIулакхаш дегга а дIахо тоадара хьожаде хьэна. Город Москверча къахьегамхоша даьккха ахча 1941—1945 шерашка Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо яьккхача Коталон памятник хьалдаре хьожаду.

Ветераний вIашагIккхетар

Дукха эзаш а дахьаш баьхкабар селхан Грознерча В. И. Ленина цIерагIча майда тIа пионераш. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа Котало яьккха 39 шу дузача деношка вай республика столице гулбеннача тайп-тайпарча городашкарча тIема ветеранашта дукхьалбахнар дар пз.

Майдан тIа гучабоал противовоздушни оборона 38-ча зенитно-пулеметни 1879-ча зенитно-артиллерийски полкашта, 383-ча зенитно-артиллерийски дивизина юкъе а болаш тIемаш даьраш. Уж ба цу лирача хана город Грозный моастагIчун авиацех лораеш шоай синош ца кходеш лийтараш. ХIаьта цар майралаи деналахи хи йиш я дешаннца ца дийцача а, из хьагойт хIаране наьхх тIа къегача итташ йолча орденаша, медалаша.

Вай мехкарча дукхача мIIнгашкара нах хиннай Нохч-ГIалгIайчен столица гIаьралоех лораеш, уж бе Молдавера, Украинера, Ставропольски краера, Гроснера, кхыча моттигашкара. Массе цхьана вIашагI а кхийтта эзаш доки цар революцен баьчча В. И. Ленина памятника юххе.

Царна юкъа ба Молдавера Мищенко Михаил Иванович, Николаевера Сирота Анна Федоровна, Пятигорскера Измайлова Раиса Григорьевна, Новикова Галина Васильевна, кхы дукхахбараш 1879-ча зенитно-артиллерийски полка юкъе а болаш тIемаш даь ба уж.

Вай республике шоаш болча юкъа тIема ветеранаш вIашагIккхетаргба химико-технологически, кооперативни техникумий, №№ 60, 36, 41, 12 йолча Гроснерча юкъерча школай дешархошца, города жагархошца, Ленински, Заводской, Старопромысловски районий къа[illegible].

СУРТА ТIА: тIема ветераний колонна В. И. Ленина цIерагIча майда тIа.

И. ПЛИЕВА сурт.

СССР ОБОРОНА МИНИСТРА ПРИКАЗ

1984 ш. 9 май **№ 95** **г. Москва**

Новкъостий салтийн матросаши, сержанташ а старшинаш а!

Новкъостий прапорщикаши мичманаши!

Новкъостий эпсараш, инаралаш, адмиралаш!

Новкъостий Эскарен Флотен ветеранаш, Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лаьцараш!

Тахан вай мехко, СССР Герзашцарча Низий тIемахоша, вежарашка долча социалистически мехкий халкъаша, лаьттан тIарча берригача прогрессивни наха дезду 1941—1945 шерашка лаьттача Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо котало яьккха 39 шу дизар.

Немецко-фашистски гIаь[illegible] дукхьала лаьттача лирача тIема цIера юкъе советски халкъо кIалхардаьккхад шиЙ социалистически Даьхен сий, паргIато, кортамукъале, лорадаьд Октябра гIулакх, хоадам боллаш дола дакъа лаьцад Европа халкъаш фашистски лоалах мукъадохача, дунен цивилизаци кIалхара йоаккхача.

Коммунистически парте кулгалца яьккха котало дерригдунен - исторически лоархIам болаш яр. Цо хьахьекхар советски социалистически строй йохаргIоацаш хилар, аьттув бола хьалаш вIаштIехьдаьхар дунен халкъашта юкъера болхлойн къамий - кортамукъален бодам дIахо айбара, Европан Азен цхьадолча - мехкашка социализм котъялара. Германски фашизма японски милитаризма йохаяро кIоаргйир дунен капитализма юкъера кризис, империализма колониальни система йохаргеи хIалакьхиларген кхоачадир гIулакх.

Вай коталон хьасташ социалистически общества овлах шийх, цун йоккхийча экономически, социально-политически, духовни торонех, социализм овлангара девз капитализмал толаш хиларах доахк.

Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа котдаьнвад шоай гIемахоша моастагIчунца лаьттача лирача къовсамашка шийна нийсса кхы цхьаьккха йоаца майрали IалаЬмате доккха денали гойта дола вай сийлахьа Герзашцара Низаш. Котало йоаккхача юкъе тоъал доккха дакъа лаьцад халкъа ополчене бIухоша, партиза[illegible].

ЦIаккха а доаргIоаца къахьегама денал гойтад советски халкъо тыле. гIаьралоашца лоаттабеча къовсама хилакха дарг мел доацача хIамашца фронт Iалаш а еш. Боварам боацаш йоккхий халонаши эшараши къонахчалца ла а лоиш, цIаккха а хIаьд ца луш коталон герз хьадеш хиннай болхлой класс, колхошн ахархой, халкъа интеллигенци.

Массаза а дег тIара баркал оалаш хургда вай халкъ дега гоама йола моастагIа вохавелга шоай низаш ца кходеш Iалаш мел даьраш-та.

ХIанз хьинаре къахьегаш ба советски нах парте XXVI съезда, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумий историческа решенеш кхоачашъяра. Шерра социалистическа яхь кьаргай производства эффективности баьха динала лаккхьар духьа, 1984 шерен бIарччача пятилетная планаш кхоачашш тIехкхоачаш яр духьа. ТIехь-тIехьа тоалу советски халкъа хьал-торо, чIоагIлу вай Даьхен экономически оборонни низ, лаккху дунен халкъашта юкъерча аренера цун авторитет.

Вежарашка долча социалистически мехкашца цхьана Советски Союзо тIатеIIа къовсам лоаттабу тIема кхерам дIабаккхар духьа, машар хилийтара халкъий кхерамзле Iалашъяра духьа.

Цу цхьан хиина дунен тIара хьал чIоагIа кхераме долаш дус. ТIема низах, тIема совле яккхарах дегаондле ю реакционни империалистически гIозараша а эттара хьалха США-с а, тулларах барий планаш увттаю политически система хургйоацаш социализм дIаяккха дагахьа. Дунен халкъашта юкъера хьал дIахо кхы тIа а кхохадалийтад американски ядерни ракеташ Малхбузен Европе оттаяро.

Цу дерригача хIамаца эггара цIенхаштагIча тайпара уйла тIа ца яхийтача далийтац вай мехка оборонен Советски Герзашцарча Низий тIема низ чIоагIйара. КПСС ЦК Генеральни секретаре, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателя новкъоста К. У. Черненкос белгал ма даккхара: «...Вай дIахо а йоахо ергъа вай мехка оборонни низ чIоагIбар духьа, тIом хьашт долаш болча авантюристий дIайха кортош шедде низ кхоачаргболаш йола средстваш кхоачам хиллал йолаш вай хилийтар духьа».

Коммунистически партена гонахьа айхха кхотабенна бола Эскарен Флотен тIемахой вежарашка долча социалистически мехкий эскарашца цхьана фе латт социализма карагIдаьнна сийлахь-доккхий хIамаш лорадеш, моллагIча агрессора кхы хьем боацаш хIама юхатоха тешам луш йола тIама ниййо йолаш ба уж.

Аз моаршал а лу Сийлахь-боккхача Коталон цIей дакъа лаьцача а дувц Эскарен Флотен личний состава, СССР Герзашцарча Низий ветераний, тIем тIа дакъа лоацаш мел хиннарий.

Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо котало яьккха 39 шу дизар белгалдаккхар духьа аз приказ лу:

Тахан, 9 мае, моттигарча хенах 22 сахьат даьхча вай Даьхен столице турпалча городе Москве, союзни республикай столицашка, турпалча городашка Ленинграде, Волгограде, Одессе, Севастополе, Новороссийске, Керче, Туле, турпалча крепосте Бресте, хIаьта иштта городашка Калининграде, Львове, Ростове-на-Дону, Куйбышеве, Свердловске, Новосибирске, Чите, Хабаровске, Владивостоке, Североморске ткъаь иттазза йоккхий топаш кховсаш цIей хьинара артиллерийски салют яйа.

Даим хоастам хилба вай Даьхен сий, паргIато, кортамукъале бахьан долаш тIем тIа лийгараша!

Даькъала хилда турпала советски халкъ а денал дола цун Герзашцара Низаш а!

Даькъала хийла Советски Союза Коммунистически парти — вай ерригга коталонаш яхара деган урауттадер а уж йоахилга вIаштIехьдоахар а!

СССР оборона министр,
Советски Союза Маршал
Д. УСТИНОВ.

СОВЕТСКИ ХАЛКЬО ЯЬККХА

Пулеметчик Евлоев

Яндаререча хозача моттигашка уллача улицагIа цхьаъ коа наIар тIа а да укх тайпара йозуьв: «Укх коа вах Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лоцаш хинна Б. Ю. Евлоев».

Дукха бIаргадайна, тIема хало, Iазап лайна сег ва Евлоев. Цунца цхьана дукха деналера гIулакхаш карагIдаьхна а ца из тIема шерашка. Бакъда, Яндаререча наха цIаккха а хезадац цуьнгара «тIема хана аз доккхий хIамаш дьдар» аха къамаьл. Цул совгIа, Юсапа Башир дукха тIера вац шийна карагIдийнарех дувца.

1941 шера, декабрь... Цу хана вуьйтта шу дала хиннаь Евлоев. ХIьата тIем тIа ваха чIоагIа лоиш веле в ха яц яхаш дIавугаш хинавац. Сатем хиннабац цуьнгийл цхьа шу боккхагIа бараш тIом беш болча хана цIагIа Iохайна вагIа. Цудухьа декабрь бетта ше тIем тIа вахийта аьле заявлени язъю Башира Сунженски района военни комиссариата цIерагIа.

— Со цаI хинна Iацар моттта заявлени язъьр, дагабоагIа сона цу тайппара дехар а даь сайца тIем тIа баха сай юртахой. Царех бер Мальсагов Мухьмад — ва хIанз а волаш ва, бакъда Хамхоев Ахьмад ше доашаш вайнав.

Гаьнарча украински городе Черкасске, Днепр юкъ хозача метте хIана вахаш ва 756-ча стрелкови полка командир хинна Зинченко Федор Матвеевич. 1945 шера цо йулгал а деш, полк эггара хьалха чуьхьнай Берлинерча рейхстаге, цул тIехьагIа цун бахкьа IотIаегIай Коталон байрахх. Сона хьалхацца улл Советски Союза Турпала, отставкерча полковника Ф. Зинченкос ядаь дагалоацамаш тIадола кахьхат. Цу тIа ядадь: «1945 шера 25 апреле делкъал тIехьагIа 150-ча стрелкови дивизе полкий командирашка кхайкар командни пункте. Цун командира инарала Шатилова аьлар, — КхоалагIча Ударни эскара ТIема Совето къоастальйнйс байрахх, дивизешка хьежка. Царех эггара хьалха рейхстаг хьаьккхачо цу тIа ший байрахх IотIа а йогIарга. Тха дивизега кхаьчар № 5 йола байрахх...

Тхох цхьаннена дага а дацар цох Коталон байрахх ма хургйий аьна... Из IотIа в йогI тха 156 полкерча бIухоша Егоровая Кантарея... Эггара хьалха рейхстаге чуьхьначо полка кертте лаьттача сох рейхстаге эггара хьалхара комендант вир...

Цу хана дагабехар сона тIема тIеххьарча рубежашка цха кхаьчараш. Цхьабараш денал а гойташ байнабер, вохаш човнаш а хинна тIехьашкахьа бисабар. Бакъда, цар шоай цIийца, денал цо биллабар Берлинага, рейхстагга вуга никъ. Уж хиннабецаре тхо а кхоачаргдацар вага. Рейхстаге кхачапзар тIаьгIай къаман майра воI, бIухо Евлоев Юсапа Башир а. Тха полке хиннача цох, массехк дIайха дош ала вец сона.

Дага хиппадацар Яндаре яхача юртарча зIамсага ший бIухочун говзал караерзае езарг ма йий, аьнна. Лирача 1942 шера мара зIамагIболча командирий курсашка вахийтац из. Кастта сержант Евлоев кхоач йиъалгIча Кубански казачий корпусе, цуппа юкъе волаш моастагIчоа тохаш а хул.

Майра латаш, даим хьалхарчарца волаш, моастагIчун гIерах ца кхераш волча Евлоев Башира 1943-ча шера город Сальске хиннача довна юкъе чов ю. Цо бIухошто юкъера воаккх из. ХIьата тоавелча ший корпус ца кораъь Башир хьаьхетт 756-гIа йолча тха полках.

1944 шера 22 июнь — диццургдоаца ди. Поли дов деш хул Латверча Каулата яхача юрта. Гитлеровцаша чIоагIа дукхьале йора. Майора Чернобровкин Сергеа батальон кхозза тIалетар моастагIчоа, аьттув баланзар. Автоматчикий рота шийца а йолаш, дивизагIа аз тIалетача Каулата хьаькхар.

Цу дена юкъе майрали турпалали гойтар сержанта Тарасенко Василий Лаврентьевича, бIухоша Коломиец Прокофий Алексеевича, Евлоев Юсапа Башира. Майрра атаке а баха эггара хьалха чуьйлхар уж моастагI вагIача сангар чу, цуна дегIала бахар».

Цу тайпара да цIк хезача полка командир хиннача Зинченкос вай мехкахочох дувцар. Пулеметчик хиннача Евлоева этташ моастагIий боабеш ваькъаш дьд ерригача Украине чаккхаллалца, Латве лаьтта мукъадоаккхаш. Бакъда, дIахо ваха дегIа хинадац цунна. Укхаза аьтта кулгь аьрда ноги чIоагIа лозабеш човнаш ю Евлоевна. Цига къаст из ший полках, човнаш чIоагIа хилара тIом бе боаьо нац.

ДIаухар шераш, бакъда, денал долча пулеметчика тIема шераш дагаухийтац яр човнаш, майрал гойтарах тайна медалаш. ХIьата 1961 шера боккха кхаъ хилар Евлоевна. Москве вIашагIкхетаи бар из юкъе хиппа поли чуьоагIача 150-ча дивизе а боабеш тIемаш лаьраш, цига вийхар Башир в. Из цига вахи я вахар.

— Цул тIехьагIа кхы а вIашагIеттадениад тхо Москве — соаххен цул хьалхарча шерен. Тха дивизех дийна висав 450 саг, хIьата полках — 49. Укх шера а вIашагIкхета лерхIаш да. Дукха да тха дувца, дагадоа, — йоах Евлоева.

Яндаре вахаш, Назрановски совхое - техникуме болх беш хьакоагIа дукхача хана дена Юсапа Башир. Баракъта дезалхо ва цун цIагIара хьаьаьна — пхи воIи нйс йоIи.

Укх денощка кахьат дера Евлоевга. Из дайтараш ба 150-ча стрелкови дивизе ветераний совета президиума председатель, Советски Союза Турпал инарал - полковник В. М. Шатилова секретарь Д. Р. Времанн. Сийлахь-боккхача Коталон 39 шу дизарца дакъъала вуьц дар шоай хинна пулеметчик.

С. АРЧАКОВ.

СУРТА ТIА: Москве ший однополчанашца вIашагIкхийттаъ (аьттехьара шоллагIвар) Евлоев Юсапа Башир.

Ветерана дагадоагIа

9 мае миллионаш бола советски нах кортамукъадаьнача Европа халкъашца цхьана Коталон денна хетадь дола сийлахьа цIей дездеш ба. Верригача мехко сийдеш хестабу ший къонгаш — тIемахой-фронтовикаш, малхбоахеш тIехабу ше бахьан шоай дагI-са кхоца деш тIом тIа лийха турпалаш.

Укх сийлахьча дийнахьа юха дагаух вай Коталонга бена халеи бIаьхен никъ, цунна дувзадена советски халкъо эза Iазапи балеи. Вай мехка кортамукъале меттел, деррига дунен тIарча адамий а кортамукъале бахьан дар из.

Къулбехьен - Уралерча тIема онрутс Чкаловски зенитно - артиллерийски училище деша вагIар со тIом хьовча хана. ХIьата хьалххара тIема юкъе дакъа лаьцар аз Сталинградe юкъа. Бакъда, тхан са дувца безам ба Советски Эскара кортамукъален хьаькъехьарча миссех лаьца. Ший мехка кортамукъале бахьан къовсам лоаттабаь советски халкъ юстаре хила йиш йолаш дацар фашизман IотIаъама кIал Iазап оаьш хиннача кхьча дукхача халкъий кхел. Цудухьа ма, советски мохк мукъабаьккхачул тIехьагIа, дIахо йодача хача фашизма ховле оттадаь дола Европера халкъаш мукъадаха эттар.

1944 шера советски эскар Румыне территоре тIа дар. Халкъа патриотически ихаца, Коммунистически парте кулгал а деш, гаро бе а делла гIоттам бир цига, цо дIаьккхар фашистски правительство. ХIьата румынски арие ший герз, советски эскарех хьа в кхийтта, немецки эскарашта дукхьала дерзадир. Со цу хана зенитни батарега хьожача взвода командир вар. Тхона хьалхалаьтта декхар дар, гитлеровски группировка йоза а ль. вай эскарашта наступлени вIаштIехьйоаккхийга. Хала гIуаакх дар из, чIоагIа дукхьале йора фашисташ. Бакъда, цхьан кIира го а бань 18 моастагIчун дивизи йокхайр саха.

1946 шера 31 августа 852 дивизен шоллагIа йола тха къаьстта зенитни батальон румынски арие доакъоаша цхьана Бухаресте чукхьчар.

И. САМПИЕВ,
Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветерано.

ЦIАГIА ВАГIА САТЕЦ

Ялхийтта шу даьлча мара вацар Рогулин Алексей, Къулбаседа мехкдаьтта лехача партех дIа а кхийтта, цIенах ваьнача хана. Цу хана из вахаш вар Краснодарски края Лабински района Вознесеновка яхача юрта, 1933 шера кхелета хинна из Грозненски мехкдаьтта техникуме деша отт. Из чакхъьяккхачул тIехьагIа Старогрозненски бурув тохара конторе балха дIахьожаву.

Ший балхах дика кайоалаш а коллективе юкъарча вахаре хьинаре дакъа лоацаш а вола воккхагIвола геолог 1945 шера вай бетта Коммунистически парте мугIаращка дIаэц. ТIом хьар бахьан лолаш гера бе долле дийзар Рогулина.

1942 шера июнь бетта, 302-гIа стрелкови дивизена юкъе а волаш, тIемаш а деш, Сталинград йолча оагIонгахьа юхатIехьашнахьа волаш вар Рогулин. Николаевская яхача станицаца юхе цо кулгалдеш хиннача автоматчикий взводо танкаш ядь атака юхатохаш хилар. Из чIоагIа хала декхар ладе а вай салтаоа никъ мукъа балалар сирле, яхаш, дуьц Алексей Ивановича. Цига дукха гитлеровцашта шоай наша корадир. Цига лаьтта тIом бахьан долаш зIамагIволча лейтенанта Рогулина «За отвагу» яха медаль елар.

Сталинграде немций бохабьчул тIехьагIа лейтенанта тIема наькъаш чакхдьлар Котельниково, Сальск, Новочеркасск, Мелитополь яхача городашка гIоала, тIаккха Перекопе гIоала Крыме а [illegible].

1945 шера воккхагIволча лейтенанта Рогулина, 10-ча стрелкови корпусаца а волаш, дакъа лаьцар город Любава йолча моастагIчун Курляндски группировка йохаеча. Укхаза из волаш хьахезар цунна Коталон Ди тIаоттарах. Цу хана цун наьхка тIа медалашца цхьана ЦIеча Седкъа орден а йоаллар.

ТIом йистеьбаьначул тIехьагIа Алексей Иванович ше хьалха кхьаьийгача Старогрозненски- бурув деттарий коллективе юха вера. ВоккхагIвола геолог дакъа лоацаш волаш хьагучаяьккхар лаккхерча тIоанашка дукха мехкдаьтта доалла Ханкорт яха моттиг. Дукха ха яладехьа нов. Рогулин управлене начальника геологе даьгъера заместителаьа хьожаву.

Кастлашка кхьча специалисташца цхьана цо а могадарна Къаьнарча промыслашка а лаккерча тIоанашка а мехкдаьтта дий [illegible] тохкамаш де болабелар. 1963 шера Слесарев Степан Егоровича кулгалдьча бригада 5053 метр кIоарга бурув техача № 841 йолча скважинера мехкдаьтта чIоагIа кIеди техар. Цул тIехьагIа Сопени балха яхача моттиге а аьттув баьлар старогрозненций. Иштта, нийса хинна яр нов. Рогулин а юкъе хинача геологаца Минеральная, Андреевская, Ханкальская, Северо-Минеральная [illegible] хинна прогнозаш а.

Коммунист Рогулин кхоачамбеш вацар ший знанеех. 1951 шера из заочно деша отт Грозненски мехкдаьтта институте, хIьата из цо ший хапакхьа чакх а лькхар. Бакха декхар кхоачашдаьца Iеш, ветеран хьинаре общественни вахаре дакъа лоацаш а къахьегамхошта юкъе кхетама болх беш а ва. Цо наст-каста беседаш ю, лекцеш еш царна. Укх тIеххьарча хаяа цо дийцад ший коллективерча наха парте ЦК февральски а апрельски а Пленумий решенеех, воккъоста К. У. Черненкое цига даьча къамаьлий хьакъехьа.

Алексей Иванович итт шера вIаштта парте обкома членалла, халкъа тIахьонама Старопромысловски районни комитета председатела [illegible] ла хиннав. ХIьата хIанз цо кхоачащу управлене воккъостий суда председатела декхараш. Цунна ений «СССР халкъа тIахьонама отличник», «Мехкдаьттен газовни промышленноста отличник» яха знакаш. Из ва IX-ча, X-ча пятилеткай ударник.

А. И. Рогулина доккха пенси доагIа, паргIата кхартира я. ХIьата а балдах къаста магац цунна. ХIана а инженерала къахьегаш ва ха. Из волча хIара дийнахьа ахар сания хьаьххацта дагабала, хатта цхьаца дахьаш боагIа къона бурувдеттараш, специалисташ. Хоа царна цо шоашта новкъостал дергдоалга. Из цуй массаэра самал в хинна дIаэттай. ХIьата из цунна атта деце а доккхал ду цо ше паха [illegible] хилар.

А. ТИЩЕНКО,
тха штате воаца корр.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕН МЕХКДАЬТТАХОША — ФРОНТА

ТIом болабенначa хьалхарча денношка а дахо къахьегама овсарле лаикъяр духьа къовсам болебьб Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьтта промышленноста къахьегамхоша. Фашистски Германи тийнача балхагIа вай мехках латарца юкъаенна хиннача г. Грозненча Старопромысловски района къахьегамхой митинге буровой мастера нов. Ахриева аьнначa: «...Тийна болх бохле моастагI къахьегам боацаш хохаве ЦIеча Эскара аьттув баккхар духьа вай, мехкдаьттахоша, вож деррига низаш [illegible] мехкдаьтта даккхара план тIеххоачаньяр духьа лоаттабеча къовсама. «Иззамо патриотически къамаьл даьд болхлочо нов. Скрипченкос в Заводской районе хиннача мехкдаьтта чакхдоахарий митинге: «...Хаддаяза тIехдикача доагорца Iалашъеш хьла еза вай танкаши самолеташи. Даьхено воашкара дIа ма дехха доагори машиндаьтташ тергда вай».

ТIемо керда гIулакхаш дIадийхар грозненски мехкдаьтта промышленностагара а. Мехкарча кхьча комбинатаца цхьана мохк, фронт мехкдаьтта продукташца Iалангье езаш яр «Грознефтекомбинат».

Керда тайпа дикагIдола доагори машиндаьтташ вешар тIема техникана. Из декхар ерригa мехкдаьтта промышленность цхьатарра айирца кхоачашдора республике. Цу гIуданха эргазьха тоайир заводской [illegible] наш, апсамбаьккхар цар иза. Дукха ха ялалехьа Пачхьалкхен Оборона Комитетга рапорт делар «Грознефтезаводы» яхача тресто: «Авиабензина керда тайпаш арахецара июньски задани тIеххоачашъьльй». Иштта тIехдиха Грозненски доагор айде аьлар фронт.

ТIема хьалаща дувзадена хьалхашка этта декхараш кхета а деш, къаьстта чIоагIа хьинар айдаь болх бора республика мехкдаьттахоша. «Малгобекнефть» яхача треста бурувдеттараша Советски Союза мехкдаьтта промышленносте эггара хьалха дIадоладир сихха бурув тохара гIулакх. 1941 шера ворхI бетта 38 скважина яьккхар цар бетта цхьан станока лоархIаш 3000 метргара 4000 метра кхачалца сиха, 5 скважин 6000 метра кхоачаш сиха бурув в теха, хIьата 1936—1937 шерашка «Грознефта» промыслашка цхьан станока лоархIаш бетта бурув тохара сухал 400—500 метр мара йоацача метте. Цо йиш хилийтар трестага мехкдаьтта дукхагIа даккха а 1941 шера бурув тохара план кхоачашъе а, скважинаш ханал 4 бутт хьалха болх бе йолалийта а.

Сийлахь - боккхача Даймехка тIемо дукхагIа дIадолар тIехдика авиационни бензин. Пачхьалкхена доархIаме дола из декхар СССР Пачхьалкхен Оборона Комитето Грознерча Iилманхоштен мехкдаьтта чакхдоахараштен тIадиллар. 1942 шера болх бе йолалийтар тIехдикача бензина заовтонн сина йола керда установка. «КарагIдьнача цу хIаман лакха мах а бец, СССР Халкъа Комиссарий Совето решени яьй из процесс Советски Союза ерригача мехкдаьтта чакхдоахача промышленносте шерра [illegible].

Лохача сортах йолча бийдалах бензина кхьа мехкдаьтта продукташ дукхагIа ахара инициатива дIайоларахи заводашта реконструкци сиха ярахи СССР мехкдаьтта промышленноста наркомо нов. Седкъа «Социалистически яхье тIайвар» яха СССР наркомнефта значок елар «Грознефтезаводы» яхача треста предприятей дикагIйолча болхлошта. Царна юкъа — В. Дмабрилов, Ф. А. Дунин, С. Х. Тарамов, сгонщика помощник П. Ф. Демин, очиститель В. Сагуев, цехий участкий начальникаш А. О. Вишняков, Г. Т. Гринин, М. Д. Шуенко, лабораторе заведующи В. К. Фролова, завода директор М. С. Шемелевский, треста керттера инженер И. Г. Григорьев, треста управляющи В. С. Федоров.

Республика мехкдаьтта промышленноста деррига болх фронта эшараш кхоачадира тIаберзабеча керттера дакъа кхоачар Нохч-ГIалгIай партийни организацега. Цуя вIаштIехьдоалар мехкдаьтта промышленность сихагIа эргаяккхара болхлойн инженерно - технически болхлойн оарцагIбаха, цудухьа 1941 шу чакхдоалаш ЦIе Эскар авиационни бензинаца, дизельни доагорца, моторни даьттанца Iалашдеш йолча лоархIамегIарча районех цаI а хинна дIаттар республика промышленность.

Вай мехка промышленноста дерригача доакъошкарча болхлоех доахаш хинна гIулакхаш дар тIема хана энтузиазм къахьегама хьинаре.

Юстара бесанзар Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьттахой а: республика мехкдаьттахой творчески хьинарах доккха беркат даьлар тIом хьайнача хьалхарча денношка а.

Цу денношка арадийнача «Грозненский рабочий» яхача газета оагIош дIалийца дар республика мехкдаьттахой коллективашца керда починаш хьахиларах дола хоамаш. Ераш да царех цхьадараш: «Йоккхача патриотизмаца, хьинар чIоагIа айдаь болх бу цхьоалагIча завода мехкдаьтта чакхдоахача устаршкашка, техникага хьадовлалуш мел дар хьадовлах цунгара стахановцаша, хадДазза болх байт цуьга, дикагIдола бензин дукхагIа телийт». № 2 йолча заводо денна тIеххоачашъю доагор даккхара планаш. «Старн промыслашка керда скважинаш йоахаш латт». «Къахьегама овсарле лаьхлуш я «Малгобекнефть» промыслашка».

Республика мехкдаьтта промышленносте эггара хьалха социалистически яхь дIайоланьй № 2 йолча грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода болхлоша. 1941 шера 5 июне стахановски вахте эттача пар фашистски Германи боьхонца эпалца йолча хана из дIа ца хеца лаьрхIар. Республика дерригача мехкдаьттахошка кхайкарал дир цар стахановски вахташ вIаштIехьъяхара, къахьегама овсарле лаихьаре, бийдал кхоар духьа, аьрнеш йоацаши сайца ца латташи къахьегар духьа къовсам лоаттабара уж тIахьехаш.

Стахановски вахте отт МагIалбикера мехкдаьттахой, шоай деррига низаш тIадерзаду цар мехка мел аш мехкдаьтта далара.

Республика предприятешка денгара ди массаза доал дукхагIа хулар социалистически яхье котбувлараш, рационализатораш изобретателаш.

1941 шера мехкдаьтта даккарен чакхдаккхарен пачхьалкхен план тIеххоачашйир грозненцаша. 1942 шера 8 феврале арадаьнна «Правда» газета «Советски мехкдаьттахой къахьегама денал» аьнна керте гIолла дий йоазув а долаш йолча передовой статья тIа дувцар Грозненча мехкдаьттахоша даькa, балха-дика толамаш. «Сийлахьча мехкдаьттахошта юкъе массаза а хьалха хиннаб баннидаш, цхьабакъда, тахан мехко чIоагIа равза хинна белгалбоаккх Грозненча — Россе къаьнагIчарех йолча районерча — болхлой боккха толам, — язлора газето. — Грозненча мехкдаьтта кхоачалуш латт яхьа оппортунистически теори дош доаллар долга хьахьекхай нар, мехкдаьтта доалла керда моттигаш лехай, дукхха мехкдаьтта деннад, ший хинна сийле юхьоттальй Грозненна».

Шоай къахьегама иштта мах барах чIоагIа доккхал дора республика мехкдаьттахоша. Ерригача промыслашкеи заводашкеи декхараш тIаийцар мехкдаьтта кхьа а дукхагIа даккха а чакхдакха а, аьнна.

1941 шера мае металлургий, Советски Союза авиационни танкови промышленноста болхлой инициативагIа Ерригсоюзни социалистически яхь лаьржар. Цунна юкъе хьинаре дакъа лоацаш бар грозненски мехкдаьттахой а. Цу бетта геггара дина иза а хьийга, планал совгIа дукха мехкдаьтта делар цар.

Даймехка тIема фронташка ЦIеча Эскаро доахача толамашца кхы а низ болалгара йоархайир социалистически яхь. Цунна юкъе хьинаре дакъа лоацаш хиннача Грозне мехкдаьттахоша 1943 шера апреля майн бетташка 330 тонн дукхагIа доахар мехкдаьтта деннен бийсанней.

Ерригсоюзни социалистически яхье доккхий толамаш даха вIаштIехьдоалийтар къахьегама овсарле чIоагIа лаихъяро. Масала, алхха цхьан 1943 шера «Грознефтекомбината» предприятешкара болхлой — стахановцаш 2168 саги ударникаш 304 саги дукхагIа хилар. Иштта толамаш доахар цар хьалхашка латтай дукха халонаш йоллаше а: тоъацар лакха говзал йола надраш, материалаш, инструменташ, оборудовани.

1944 шу къахьегама хьинар чIоагIа айдаь дIадоладир Грозненски мехкдаьттахоша, доккхагIдола декхараш тIаийцар фронтен мехкен заданеш ханал хьалха кхоачашъяра, хIьата уж цар тIеххоачаш а дир. 1943 шерашца нийсдича 41,2 процент дукхагIа доаккхар мехкдаьтта, газ — 26,5 процент, хIьата мехкдаьтта промышленноста дерригача доакъоша арахеца продукци 31,4 процент дукхагIа хилар.

ТIом лаьттача цу ерригача хана къахьегама турпалал гойтай Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьттахоша. 1945 шера мехкдаьтта чакхдоахараша планал совгIа 8 эшелон доагор дахьийтар Коталон фонде.

М. КАРАТАЕВА,
исторически Iилмий кандидат.

ЖУРНАЛИСТА БЛОКНОТА ТIАРА

РАЗВЕДЧИКА ДЕНАЛ

Белорусерча Калинковичи яхача городе тIема училище дешаш вар Цороев Дудий Iаддал. Кадай а бозале а. дина дешаш а волча курсанта сий дора хьехархоша а нийсархоша а. ТIеххьара денош мара дисадацар дийша йиствала. 1941 шерарча июнь бетта хьалхара денош дар уж.

Лейтенант а волаш, воалцача хенна ваха а отпускае ше ваьча мехка, Назране, цIавахa безам болаш вар Iаддал, цул тIехьагIа советски наьха машарера къахьегам лорабеча ЦIеча Эскаре гIуланх де дIа а гIоргволаш. Цунна лоара ший даьк-наьнах бIарг тоха, училище деша завалехьа мийна езаш хинна йоI бIаргаго. Кхоачаш хиланзар Iаддалий отпускаш цIавахарах йола уйлаш. Тийшача балхаца мехка чухьийлхар немецко-фашистски гIаьрахой ординташ. ТIема хьалхарча денош ший ротана цхьана моастагIчоа духьала эттар хIетта училище яьккха ваьна къона лейтенант.

«Еза нана, — язду Iаддала хьалхарча барсача тIема деношка, — вай машарере сийрда вахар дохадеш чухьийлхаб гитлеровцаш. Цар йохаю городаш, юрташ, бераш, боккхий нах, кхалнах боабу. Оаха дутаргдац царна уж бIеха хIамаш. Аз доша лу хьона, со вайь нана, Даьхенцарча безамо дIоахаь дола са керара дог деттапуча хана, со кхеравенна тIехьашна варг ца хиларах, ираз доаз вахар бахьан долаш байнарий а лийтарий а сий лаккха лоатадергхиларах. Согара мерза моаршал де гаргарчарга а юртахошка а. Хьа воI Iаддал».

Эггара бирсагIа а халагIа а тIом бар Брест яхача города юкхе Iаддала а пунцарча тIемахоша а моастагIчоа духьала баьр. Шин дени шин буси, са а ца лоIаш, наб а ца еш, дукха а дукхагIа низан долча моастагIчоа духьала лаьттар Цороев Iаддалий рота юкъе йола батальон. Даймехка лаьттан хIара чIегIаг бахьан долаш йоккхача майралца латаш боара тIемахой. Дивизецара бувзам хьадабар. Веннача батальона командира метта дIа а этта, юкебиса тIемахой Малхбоаленгахьа кха тIехьашка баха лаьрхIар комиссара, воккхагIа волча политрука Норякина.

1941 шера, июль бетта, Бобруйски областерча Кличев яхача города гаьна йоацача метте, хьунагIа, сецар отряд.

Отрядо бувзам тессар укхазарча къайлагIарча партийни организацешца. Белорусерча моастагIчо дIалийцача моттигашка партизански отрядаш вIашагIйохка аьна бахкийта Белорусе Компарте ЦК аьналиш новкъостий Пименова Изоха бар.

«Оаха гIо дир новкъосташта Пименовак Изохан къаьстта йола партизански отряд вIашагIйоала, — дувц Цороев Iаддала. — Тхоацара 20 тIемахо дIавелар, пахош дашш хьедаьха герзаш а тIема кхочамаш а дIадевар, отрида командираца нов. Изохаца де дезарий планех а бувзам велабарах а лаьца барт бир».

Денал а майрал а хиларца белгаланьлар Цороев керте лаьтта разведчикий группа Кличев яхача городе. Цо йохайир эсэсовций комендатура, карадоацама чувелла ткъа итт гарга саг — партайни, болхлой дезалхой нIалхара а боахаш. Минска юххерча заводе а доккха зулам дир цар: ха тIа багIараш боа а баь, электрооборудовани, станокаш, механизмаш йохайир, котораш вIашагIдоххаш хинна пех эккхийтар.

Иштта майра зов дир Iаддалий группо Могилев йолча оагIорахьа йодаш хиннача гитлеровски маршевн рота автоколоннана а. Наьнъ йисте ягIаш хиннача листача гаьнашта юкъо сецца кIийлен а хайна, пулеметаши автоматаши йийтар моастагIашта. КIур беьча къорга чура оаххарий санна аратувсалора немций машинашкара. Цхьабараш кхерабенна удар, вожар, машинашта тIехьашка а лечкьаш, доа юхадора. Цу наьнъа партизанаша 68 фашист вийра, нйс автомашин йоагайир, йIаьний трофеяш лькар.

ЭгIазбахарца корсагIбаьннача немцаша сихха лаьрхIа вIашагIъелла, шортта минометаши артиллерии шийга йола отряд кхийтар халкъа чIирлехарной хургбе аьнна шоашта хетача метте.

Фашистий оамалаш дика йовзаш болча партизанаша лаьрхIар моттиг хуьйца, фронта гарга гIорта. Дийнахьа а бус а дистача хьун юкъе гIолла, Iалаьнате хала ушалаш йолча аьлешкен орашиен гIолла баха бийзар цар, тIехьагIа моастагIчох латаре шоашта эна [illegible] хьо а деш.

1941 шера, сентябра хьалхарча денощка, моастагIчун кIийлен тIа а нийсвенна вийра партизански отряда комиссар Корякин. Цул тIехьагIа массехк ди даьлча командованц елга лейтенанта Цороева тIадилла хинна отряд дистача хьунагIа салаIа сецар. Лейтенант Хоацаи керте а волаш отрядашка яха разведчикий группа дукха ха ялалехьа юха кхьачар, боаьаш болаш нах шийца а болаш. Уж хиннабар тIехьагIа Советски Союза Турпал хинна, «Из дир Ровнера кхуцэ» яхача «Сибоша чIоагIабараш» яхен книжкаш язйнь вола Дмитрий Николаевич Медведев командир волча отрядацара разведчикаш. (Лакхе цIерашъяхача книжкаш тIа «Володя» яхача партизански цIигнах вуьц Цороев Iаддал. ХIанз а йоахих Iаддалах «Володя» яха цIи партизански вахара лаьрча шерашкарча доттагIаша).

Дукха ха ялалехьа Беседь яхача хи йистте вIашагIкхийттар Медведеви Цороеви. Медведева партизански отряд вIашагIтехаяр шоай зIамагIча москвичех. Царна юкъе вар массехказа Советски Союза чемпион хинна вола мехкарча кагирхошта дукха веза боксер Королев Николай. Цороев а цун отрядара тIемахой а цу дийнахьа дIакхийтар Медведева отрядах. Цул тIехьагIа, дукха ха ялалехьа, Iаддали хьалхара задани ец Медведенгара: Орловски яхача юрта а вахе, хьоараец крупнеш немций Iалашбеш йола хьайра йохае, аьнна. Цороевцарча разведчикашa цIаьхха ноа чу а лийлха, хьахой дIа а баьха, хьайра юха а ль, тхьо гаргга ворда этта хьоари крупах дIадахьийтар партизанскишка.

Цигара юха боагIаш партизанаша лаьрхIар (веррига а 12 саг вар уж) Жиздро яхача городе фуд хьажа. Тата доацаш немецки гарнизон йолча цIеношта гарга бахар уж. Хахьой дIабахьар, цул тIехьагIа массехк граната кхессар цу цIеношта тIа, тIаккха цIенашкара арудача немцашта пулеметаши автоматаши етта болабелар. Кхерабенна фашисташ шо-шоай аьттув бах-баьначахь удар. Халкъа чIирлехархоша йохайир немецки комендатура, города мэра резиденци, йохайир херх хьокха завод, ма-шинкаьна станцера поезд эккхийтар, герзаш а кхыйола трофейш а хьадаьхар. Кхерабеннача оккупантех цхьа саг мосалацар городе.

ГIаьхьа - маьраш шоай бахе кхьачар цороевцаш. Царна юкъе къаьстта белгалбьлар Щербаков Виктор, Кузин Иван, Саркисян Михаил, Шишкин Алексей.

Деррига а даь хиннадалар Жиздры яхача городе. Массехк ди хьаьхагIа центрера приказ дена хиннадар Медведенга, лор ва ше яхаш, есарал бигаргий лагерера бовлаш, кийч а беш, шпионаши диверсанташи советски мехка дIа а ухийташ дела немецки полковник Карзухин, лаца а лаьце, Москве дIавахийта, аьнна. Медведева оттайир Жиздре де дезарий оперативни план. Из операци дика дагайоаглача Цороевс дувц:

«Отряда командованес деррига низаш дIачухоца лаьрхIар городе. Сонна са группанех къаьстта декхар тIадиллладар: шийча, беса дахе а хьа а дахе, полковник Карзухин штабе воалаве. Немецки комендатура а йохаеш, тха разведчикаш хиннача шоллагIча бус, цхьа гера ца кхосаш, городе чухьар отряд. Цул тIехьагIа Дьаье хийцараш а, хIьата иштта шоай гарнизонаца городера дIабаха ца кхувш бисса оккупанташ а лохилга дIадоладир казармашкен цIеношкен тха керттерча ниаше. Со а са разведчикаш а Карзухин хила везача госпитале чудаьлар. Коридора чу гIолла тхона духьала воагIар лаккхарча дегIара кIай халат тIадуьха гIийло саг, аьтта пхьарсах цIе жIарг тIадола зиг а хьерчаш. ХьалхагIа тхоашта йийцача белгалонех вайзар тхона Карзухин. Чухьежачул тIехьагIа тепча а лора удостоверени а хьадахар оаха. Цун цIагIара корадир тхона лоархIамера документаши фотографеш.

Цхьан фотографе тIа багIар, Керенски керте а волаш хьалха хиннача Российски хиина йолча правительства членаш. Царна юкъе вар юха тIара Карзухина тара вола сийлахьча синоди обер-прокурор аьла Львов. Из хила а хиннавар тха есара да. Хьалха хинна пачхьа эскара прапорщик Львов Октябрь котбаьнначул тIехьагIа, тайчан цIи а хийца, Москве лечкъаш лийнав. Ший аьттув баларца фронта доаз дехьа а ваьнна, фашисташта каравахка хиннав из. Львов-Карзухин оаха штабе дIавигачул тIехьагIа, радиста Шмариновс Москве хоам бир цуннах лаьца. Дукха ха ялалехьа партизански аэродроме Iохайра Р-5 яха самолет. Есар багажника чухоадеча юкъа, летчикашта го а бь, къамалаш дир оаха. Массена лоара Даьхен столицерча хIамашка ладувгIа».

1942 шера, январь, Медведева отряд приказах Москва

СИЙЛАХЬ-ЙОККХА КОТАЛО

МАЙРАЛ ГОЙТА БУВЗАМХО

«Лелхача гарао вгаду лаьтта. Лаьтта гІолла тІеххаш, ги йоаллаш телефонни аппарати катушкаш а йолаш командни пунктагахьа вода Коттоев. Бувзамхочо майрал гойтар.

— Новкъост комбат, — оал цо, — бувзам болаш ба.

ПаргІатагІа хургйолча тайпара Іо а хайший гІулакх де волалу бувзамхо дІахо а.

— «Буря», «Буря» со «Ветер» ва. Мишта хоз хьона? — кхайкар из. Бакъда, «Буря» жоп луш яцар.

Немций чІоагІача артподготовкаца тІаболлабелар лакхаленаш яха. Танкаш а царна тІехьа беха фрицаш а боагІар. Советски бІухой шоай синош дІалуш духьала латтар. Юкъатеха моастагІчун атакаш лаьрхІа варгвоацаш дукха яр.

Халача минуте Коттоева а цун новкъосто а гІодора бІухошта. Пулемет а етташ, немций лаьттара хьалгІоаттийтацар цар. Из дов латтача дикьлагІча дийнахьа цигара гІулакх миштад хьажа веначе полковникига дІаьалар бувзамхоша доккха денал гойтарах.

Бомбаш еттача хана массехк сага чов яьар. Коммунист вола Коттоев, цхьанна хІамах ца кхераш, човнаш хиннарашта гІо де вахар. Ше кхетам чу веча отделене командира Янченкос аьлар:

— Коттоев, дийна вий хьо?

— Дийна ва, дийна. Хьаян, хьа чов ехкаргья аз. Бакъда, шиъ човнаш а яр цун цІийх лешаш.

Цун чов а йийхха, човнаш хиннараш кхерамзле йолча бигача Коттоева эийра шиъ низаш лаьгІденнаьга, Іовелар. Кхетам чу воацаш ва ала мегаргдолаш вар из, кора а вань санбате дІавуташ. Бакъда, новкъа шиъ дегІа хьал дикагІа хиийтта шиъ подразделене юхавоагІа ва».

Вай мехкахочох яздаь дола из дувцар кепатеха хинад 1945 шера 27 феврале арадаьннача «В бой за Родину» яхача тІема газета тІа.

Малгобекски района Псеадах яхача юрта вахаш ва турпала денал гойта вола Коттоев ТІура Даудович.

Юкхьанцара школа чакх а яьккха «Малгобекнефть» треста электроцеха электрика ученикалла из балха этта ши бутт боаллаше а болалу Сийлахь-боккха Даймехка тІом. Шиъ барайтта шу даьлча шиъ лоІамагІа моастагІчох лата тІем тІа вода из. Берлине кхаччалца тІема наькъаш даь ва ТІура Даудович. ТІем тІа майрали денали гойтарах Коттоевна еннай Сийлахь-боккхача Даймехка тІема шоллагІча степена орден, «За отвагу» яха ши медаль. ТІем тІа дика гІулакхаш нарагІдувларах Верховни Лакхехьарча керттерча командоване баркалаш кхайкадьд цунна.

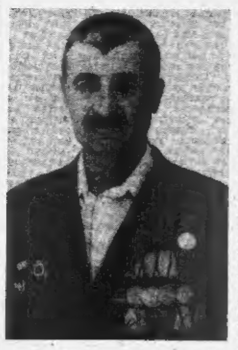

ТІем тІа санна, доккхий гІулакхаш нарагІдувлаш хьаванав из машар эттачул тІехьагІа а. ИйслагІча пятилетне социалистически яхье лакхара производственни хьокхамаш гойтарах цунна еннай Октябрьски Революце орден.

СалаІа пенсе ваха йиш яле а, шиъ коллективаццара ца къасташ, электроцеха электромонтер волаш болх беш ва Коттоев хІанз а.

В. ЧЕРВИЖЕВ,
город Малгобека тІема а къахьегама а халкъа музея директор.

СУРТА ТІА: ТІ. Д. Коттоев.

Тхо интервью

ДИЦЛУРГДОАЦА ДИ

ДІаух шеран. Ха духхагІа дІа ма йола гаьна доалаш латт вайна Котален ди. Из ди тергахкулаш, фашистски гІаьрахой сихагІа бохабаь гороттабе гІертаи шоай синош да хлодем Сийлахь-боккхача Даймехка тІема наькъашка гІолла чакхбийна вах хІама а кІезига бац Нохч-ГІалгІайче а. Царех цаІ ва Советски эскаре мутІарашна 39 шера гІулакх даь отетавне вола [illegible] Рудов Петр Гаврилович. Тха корреспондента Р. Аушево массехк хаттара жоп луш ца дийцар.

— **Петр Гаврилович, цу [illegible] вахе хиеделар хьо Котало хьахочча дийнахьа?**

— Из дар 1945 шера май бетта. Фашистски Іазапа духьала гІеттаяр Чехословаке столица Прага. Чешски патриотий дехарагІа тха 289-гІа дивизи а яхар царна гІо де.

Прагана гаргахкоччаш дар из. Оаха хьалаьцар чешски йоккха йоаца юрт. Со цу хана полковой инженера декхараш кхоачашдеш вар. Сайрийна боад къоаллабеннабар со командира ше волча чувийхача хана.

— ТІом чакхбала гаргагІертаб, — аьлар цо. — цудухьа нах лорабе беза вай, уж кІезигагІа боабергболаш. Разведка даннеех тховсара бирса атака е лерхІаш ба немций. Вайнеи немцаштея юкъе майда я. Цунна тховсара шийтта сахьат далалехьа минаш йохка еза оаш. Хетаргахьа немцаш атака йолаергья таннаща, наькь санна Іалашо а яь. Из деррига дань чакхдаккхара аз хьона ши сахьат ха лу.

Шийттанел тІехьагІа сахьат дьнна ха яр тхо минац а оттаь подразделене юхадаьккхача. ТІоаштта тІадале дехтар оаха дивза кхачачадьича командирага хоам а баь. Цун цуран агІа санна дІадахар тхо. Іуйрийна сердка тхо соьлалгІхар, даггара хелача автоматаца, пулеметаша, еттача тапчаш, «ура» яхаш деттача цІогІарчаш унзар а даьха. Натекка тхоай тера бе а делаш, тхо араийлхача, цецвоалаш сурт дар сона баргадайнар. ВІаш маркІабеттахуш, барташ доахаш, дикагІола сантий урагІкхувсаш, бераша санна ловзараш деш бар берригаш. Фул-малад, аьнна, аз хаттар дича, цхьан тоІІавась со маркІа а вехаш аьлар: «Новкъост лейтенант, Котало, Котало кхетий хьо — Котало!».

Иштта бІаргадайра сона Котален ди. Бакъда, тІом-м 15-ча мае кхоачалца бир оаха гон юкъе йиса немецки группировка хІалакьеш. Дукха новкъостий байра са цу деношка, цудухьа дика хоа сона тахан вай халкъа Котален мел мах ба.

— **Хьа йІахийча фронте вой хала дукха шийсовен хургба хьона тІем тІа кагдираш, царех фу аргдир Іа?**

Мехка хало тІакхахьчача гучабоал деналдараш. Аз фронте дахкача хаь шера сона шийсвалийхар халкъех тІехьашкавьннар.

1942 шера Харькова уллув дар из. ХІанза мара фронте кхаьчанзе яр тха мерза дешахь. Геттара дукха бар тха мутІарашка нагарххой. ЦІаьхха атала а дь чухьяйдар немецки танкаш, бомбаш чукуйвсар фашистски самолеташа. Станце лаьттар Іаьржа кхьаьт дар. Ваьъда, беха хьовзавгар хІанза мера герз бе дела боаца фронте баьхка хагий нах, майрра духьалгьттар уж фашисташта. КІезига бацар тІем тІа кхелетараш а. Цкъа тха подразделене вера 13—14 шу дьнна Переверзев Коля. Да а нана а, кхыбола деналхой а боабьбар фашисташа. Цох оаха «полка воІ» вир. Цуьа разведке дахара тхо. Немцаша хьунагІа йоттаргаш тІа гІолле битиьа аьшкасаьрт е техка цох хьалъэхкийр «лимонкаш» оала гранаташ. КІезига а царех дІахьокхавелча лелхар кхерам болаш яр уж. Немций из тийша болх гучабаьнхар вар Коля. Из эпизод даим а юкъ аз тахан нагирхоаща сай хулача вІашагІкхетарашка.

ЦІера духьала лаьттараш

Советски наха къаьстта боча да нийслагІа вай, хІане вычи, берригa мохи гора оттабе дагахьа хиина фашисташ эшабаь ди из хиларах.

Грознерча музея пожарно-технически выставка Сийлахь-боккхача Даймехка тІемах дола дахьге дукха материалаш я цу барсача шерех дувцаш. Цар тІа къьаста гуш да вай республикнера нах моастагІ эшавара мехкаи духьала эттаб, мел хало цар Іайшай цу лирашка. «Сопаве моастагІ» яхача дешашца хьесаллалу тІема хетаьь выставка.

Фашистски гІаьрахой аттара чІоагІагІа йолча частех яр фунагІа даь а Нохч-ГІалгІайчен мехкдаьтте, иштта республика столицера мехкдаьтта чакхдоаха, кхыйола промышленность дІалацара тІадеравдаь хиннараш. Къалетаме воацаш тІавоагІача моастагІчунна духьале ярахьалье йоаккр Тийрма берда йисте гІоллера оборонительни рубежаш. Моздокера лахьа Дагестански АССР доазоца кхаччалца бІиь километр совгІа дІоахал долаш хьагьеш яр уж. Оборонительни рубежаш хьаьъяра сердагІваьна хьацара гІалхейтевар республикера 60 эзар саг.

Оборонительни рубежаш хьалъеча шоай хьаннари миэн кхо ца беш къахьийгача пожарни охрана 40 болхлочоа елар Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота. Царна юкъе вар Бабенко Федор Иванович, Дугурко Григорий Иванович, кхыбараш.

Мехкдаьтта промышленность дІалоца гІертача моастагІчо дІайоакхаш, тІакха денал, турпалал гойташ латаш болча вай бІухоша юкъ хьайоаххаш бархІазза дІахха мара яхар мехкдаьттахой город Малгобек. Цхьакха дича а етта кирпич еш йолча заводах хьа сехьа бала низ кхачанзар фашистски гІаьрахой. МоастагІчун герзах ювлаш йола цІераш йовеча шоай синош дехка къовсам лоаттабеш хилар И. Е. Нестеров, В. Н. Гаранин, Ф. Г. Смоцко, кхыбараш. Царна массанена а «За оборону Кавказа» яха медалаш елар денала къонахчала цар гойтарах.

Фашистски гІаьрахоша тІом болабеннача хьалхарча шера пожарни охранера дукха къонахий тІем тІа дІабахар моастагІчунна духьала оттара. Цар метта дІаэттар кхалнах. 1942 шера пожарни охранерча берригача нахах 34 процент бараш кхалнах бар. Деналла къонахчала гойташ хиларах белгалбаьлар Хачатурьянц Нина Вартановна, Науменко Мария Емельяновна. ХІаьтта тІом болабеннача хана тІема хьалхарча юкъага тІа кхаьча моастагІчох лата хийта йолча Мария Емельяновнас цІаь санна духказа а делар дир ше тІом тІа ахийтара. Укхаза дукхагІа ээ хьо яхаш цо дехаш дар дІаецанвар комсомола района. Из укхаза дукхагІа ащаш хилар дукха ха ялалехьа гучадаьлар. Цхьан дийнахьа Грозне моастагІчо бомбаш чуеттача хана, осколкаш а эттаена, човнаш хинна кІалбасабар Полянская. Мост, шофер Лучников. ХІаьта Науменко Марияс бомбаш чуетташ йолча моттигера арабаьхар унахой. ТІема шерашка дика денал, къонахчал гойташ чакхъяларах цунна елар «ЦІеча Седкъа» орден, хІаьта Хачатурьянц Нинайна елар «Знак Почета» яха орден.

1942 шера октябрь бетта геттара гарга кхаьчар Грозненa фашистски гІаьрахой. Цхьабакъда, вай города йоапта дІалоацалургйоацалга хайначул тІехьагІа, города промышленность хІалакъяра йоагІабаьлна бомбаш чуетта болабелар фашисташ. 10 октябрера 16 октябрга кхаччалца йолча хана дукха самолетеш тІайоагІаш тхезва бомбаш чуйиттар Грозне. Духьала хьалхарча шиъ дийнахьа цар вай городе чукхессар 700 фугасни бархІ эзар зажигательни бомба. Цар 212 моттиге цІи яьккхар. Къахеттел, дийнахьа а буйсане санна баьцъелар. Шоай са, низ ца кхобеш къовсам лоаттабир Грозненски пожарникаша цІераца. Уж цІераш йовеча къаьстта чІоагІа къовсам лоаттабарца белгалбаьлар поферш М. С. Стрюк, И. Н. Ортаев, коммуниста Малюков Владимир Григорьевича кулгалдеча отделене коллектив.

ТІема шерашка маьяра, хьаьнъалца къовсам лоаттабарах белгалбаьлар пожарни рационализатораш А. И. Иванов, М. Е. Сагайдачный, В. И. Волошин, А. В. Лучников, Ф. И. Бабенко, кхыбараш. ШоллагІча мехкдаьтта парке яьна цІи йоаеш денал гойташ духьал а латташ, цІи дІахо ца дийтиташ велар И. С. Олейников. Коминтерна цІерагІа йолча ТЭЦ-е яьна цІи йоаеш иштта велар коммунист Перепелица Семен Яковлевич, иштта къонахчал гойташ велар цІи йовеча автонасоса водитель Рудь Григорий, Рубцов Петр, кхыбараш. Цар сий массаза а лакхаеттаргда вайна юкъе.

В. КОСТОЕВ.

ЧОВНАШ ІУВЖ

1940 шера г. Казанерча танкови училище дена этта Терентьев Сергей Васильевич. Шиъ деррига вахар СССР Германерча НакІанта хетаде лаьрхІа вар хІаьтта хийна дІаетта хІанзаг.

1942 [illegible] бетта тІехдина дийна йистеалкхар цо военни училище. Цул тІехьагІа хьона эесар [illegible] немецки-фашистех латаш вайрал [illegible] гойташ хьанена.

1942 шера август бетта тха тІема эшелон Наурски района Терек яхача станце кхаьчар. Укхаза тІема техника Іо а йоассаь, оборона а даьца, моастагІа тІавоагІаргвола оагІув лоравеш, цунга хьежаш дар тхо.

Кхьаь танка экипажах латтар са взвод. 23 августа (шаьра дагадоагІа сона из) Алпатово яхача станица оагІорахьара гучабаьлар немций. Дукха бацар уж, ши танки, шиъ йоккха топи, цхьа взвод хилла салтийн мара. Из моастагІчун разведка хиннаяр. Рота командира са взвода хьалхашка декхар оттадир моастагІчоа тІалата, аьнна. ХІаьта из декхар оаха толаме кхоачаш а дир.

Малгобек янкха гІерташ бирсвеяна тІагІертар моастагІ. Кхетаде хала дацар цунна дагадаьлар мехкдаьтта долга. Тхо латтар СоагІанча яхача юрта йисте. Рота декхар дар Псеадахел Къаскамел юрташта юхе оборона а лаьца, фашисташ уннаа гІолла Малгобека тІа ца кхачийтар. Цу шера аьхкийн гурахьен къаьза лийтар фашисташ Малгобек яккха гІерташ, цхьабакъда, бІухой денали къонахчала бахьан долаш юхатІехьашка кхайсар уж.

Цу хана оаха дов дир царна: цаІ ведар, шиъ пигта

ЦІанкха а йоцлаш сона е тІема эпизод. Гуйран бус СоагІанчара даьнна г. Ардона йистте тхо кхаьчача хана сатоссаш латтар. Танкашкара доагор кхоача а денна сейца латтар тхо города тІакхача цхи километр хургІолча цхьан хьуна йисте. Цу хана са бІарг кхайтар сабеллловах хоалуш, тхона гаьна боацаш маьршбенна боагІача фашистех. [illegible] танка чура сона дика [illegible] уж. Тха машинаш хоахургІоацаш дика хьулаьхиларах, зецар немцаша. Цкъа пулемета очередь хьекха уж бархІ фашист Іовжлар аз. Цул тІехьагІа танка чура ара а даьнна разведка е лаьрхІар оаха массехк саго. Дукха гаьна боацаш Ардоне чубодаш болча тІо наькъа тІа кхаьчар тхо. Новкъа гІолла хьалйоагІар массехк немецки салте тІа а вагІаш ши говр йоалла гІудалкх. ЧІоагІа майрабаьнна, шоаш даь цІа баьхкача санна малеш а доахаш айхьаза богІар фашисташ.

карабахка ца тугаш боабир. ТІакха цхьа фашист кулгаш айдаьча вагІийсар. Из фельдфебель хиннавар. Шоай бІухошта кхача бахьаш богІаш хиннабар уж. Чехха есар а воалавеш тІоайбараш болча юхадаьхар тхо...

Ардон моастагІчух цуьхаьвоккхаш болча тІем тІа [illegible] хилар сона [illegible] кулгах. Из дар 1942 шера [illegible] декабрь. [illegible]

Дукха дагадех тахан тІом чакхбаьнна 39 шу дузача дийнахьа. Дагабох вахар дил хьогаш, Даьхен кортамукъала бахьан шоай синош дІаденна новкъостий, дагайох моастагІчо йохаь чиала мара хІама ца дита юрташ, городаш. Тахан къамарге шод уйтт фашистски гІаьрахошна советски наха тІалоаттаьнь Іазап дагалехача.

1943 шера декабрь бетта денз 1944 шера апрель беттага кхаччалца тІема госпиталашка човнаш ерзавеш алла айнзар са. Цул тІехьагІа болх беш хиннав Саратовски областе, хІаьта 1956 шера денз пенсе ваххалца къахьегаш хиннав «Чечингиолхозстрой» СпецПМК механик волаш.

ЦІанкха а дагара дарддац сона 1945 шарара Котален ди. Радио чу гІалла из хьакхайкадеча хана со балха вар. ЦІаьхха гІадманарах дош ца оалалуш висар со а соца хинна нах а. Тешацар дикь шера гІелал, къизал, Іоажал кхухьаш лаьтта хала тІом моастагІ вохавеш, вай котдолаш чакхбьенаб, аьлча.

Дикка ха я тІом чакхбаьнна, цхьабакъда, тахан а тІехьа Іувж цо лаь човнаш.

С. ТЕРЕНТЬЕВ,
тІемаи къахьегама ветеран.

БІАЬХА НИКЪ

110 гвардейски дивизецарча тха 313 гвардейски стрелкови полко дакъа лаьцар Сталинградски тІем тІа, Орловско-Курски дуге дов деча, Ясско-Кишиневски операце, мукъадаьнхар Румыние, Венгре, Чехословакие доазув.

ДагайоагІа сона чешски город Славко мукъаьнкхах, Оакхарий сибате бийразача фашисташа дувца ца хезача тайпара къиза боабора маьрша баха нах, хІалакйора промышленни культурник центраш, городаш юрташ. 1945 шера март бетта приказ кхаьчар тхога архитектурно-исторически бокхача лоархІаме йола из город немецки бІух мукъалкха аьнна. 1805 шера цу города юхе хинна гІорбаьна Аустерлицки тІом. Цу тІем тІа бовбаь тІемахой дІабехка боахкача метте памятник дегІад «Машара хаша» аьнна цІи а тилла. Кхьача архитектурен памятникел совгІа цу городе да Кутузови Наполеони чуватташ хинна цІенош — музеяш. Из город фашисташка йоха ма лийтийла аьнна декхар оттадьдар тхона хьалхашка.

Цхьа гуп бола моттиг хьа а даьца, эскара вож доакъош хьатІакхаччалца цига латта деваш дар тхо. Из гув салош хьалаьцачул тІехьагІа, оаха лаьрхІар, йоекъостал хьатІакхачарга ца а хьежаш, гув тІара ІокІал а даьнна, машинашкахьа переезд моастагІчунгара хьалхкха хьана.

ГІадамий тоххораш тІа а латташ, шера кхаш дар тхона хьалхашкахьа. Цхьабакъда, цу тоххорашта тІехьашна хьулаьь латташ хиннаяр моастагІчун техника. Тхо ве а деша, дов доладир тхона моастагІчо, цу тайпара, тІохьашна довла йиш йоацаш тхона никъ а бийхха. Тхо моастагІчоа геттара гарга дахадар, цудухьа йоккхийча тоьпи пхорт тхона тІагІолла тІех а дувлаш, дІаухар. ЦаІ мара де хІама дисадацар тха — ма мотта дІатІа а телаш, моастагІ вохавелга. Тха вина юкъатоьа ца а моташ, моастагІ тІехьашка вувла ваьлар, городера хова моттигаш йохье кленазар фашистий, хІана аьлча, царна дага ца хиннача тайпара цІаьхха оаха тІалаьлла хиз бар из. Операци толаме чакхъяккхарах тха полка Кутузова орден елар, хІаьта сона — ТІема ЦІеча Байракха орден.

Котален дийнахьа германски бІун лакхехьарча командоване аьча решенега ла ца а дуьгІаш немецко-фашистски бІун группировка кІийле лаьца лгІаш хиннача Прагерча дачни моттигашка нийсделар тхо, Іурре а денз доладелар фашисташца тІом бе. Циттача го а баь, юхе бися фашистски бІу хІаланбир оаха.

1945 шера юкке ГІьларча Малхбоалене, милитаристски японски эскар хІаланделча даькъа лаца яхийтар тха полк. Сов сяха долхаш хиларон йоккхалон повкъаоле йора тха гІулакхашта. ГІьлара Малхбоале мукъа йоаккхаш цІадолха тхо Порт-Артуре кхаьчар. Тха полка разведко хоам бир, город йохаш гулъь безача мaьха хІамаш дІаяхьа лаьрхІа ба японцаш, аьнна. ВІаштІехьадаланзар цар из де. ВІаштта шин дийнахье лира тІом а баь, мукъаьянхар оаха из город. Цхьан бетта даьлар тхо Монголи, Китай мукъа-[illegible]

Тха полк тІом баь яьлар 1945 шера 3 июле. Подполковника чин а долаш демобилизаваь вир сона. Иштта, хІанз 20 шу совгІа ха я аз «Красный молот» заводе болх бу. Тха заводерча тІема ветераний общества бокхха хьехамен пропагандистски болх бу нагирхошта юкъе. Комсомольцаш-

Завода фронтовикаша моашкахьара даькъа дош машар хилийтарен чІоагІбарен гІулакха юкъе.

Н. ЛИТВИН,
«Красный молот» завода инженер, тІема ветеран.

дІайийхар салаІа а моастагІчунна де дезача кердача довнашта кийчъе в. СалеІачул тІехьагІа Цороев керте волаш йола Советски парашютистий группа Іоессар Толстой Лес яхача станцен юхе. Дукхаха ялалехьа парашютисташа нийсьяьча базе Іоессар партизаний группаш, командир Дмитрий Николаевич Медведев комиссар Сергей Трофимович Стехови шоашца а болаш. Кердача отряда тІема разведкана кулгалдеча хьалха санна Цороев Іаддала тІадиллавдар.

Партизанаш кердача метте дІанийсбенна дукха юкъ ялалехьа го бир карателаша. ДІадоладелар дов. Майра, доккхача къонахчалца летар шоашта юкъе дукха а кагірхой бола халкъа чІирлехархой. Цу наькъа велар дикагІа барех цаІ вола тІемахо, кольнобекни спортах вола Советски Союза чемпион Капчинский Анатолий. Човнаш хиннараш а бер тхона юкъе. Партизанаша йохайир шоайн дукхха а дукхагІа йола фашистий карательни отряд. Йоккхий трофейш яьлар, бІарчча группа есарал а йоаллайир.

— 1942 шера, август бетта, — дувц Іаддала, — тха отряде кхаьчар Москвера воагІа лакхарча дегІара кера зІаьмга саг, «Грачев» яха тилла кхыкхы тайпан цІи а йолаш. Из вар тІехдика немций мотт хоьш вола легендарни разведчик, тІехьагІа Советски Союза Турпал хинна Николай Иванович Кузнецов. Зоаел долаш а, сабаре а, безаме а вола чекист ваьвелар партизанашта. Керда нин тІакхетарца вргадьннадар отрядера вахар.

Цороева тІадиллар Кузнецова ма хулла, гІо дела: «Ровненски гарнизона эсэсрашка хьежалга, немецки газеташ, журналаш, документаш Іалацделга. Цхьан децашца аьча, эсэсарий форма а тІехьа Кузнецова мел эшар Іалацдела тІадиллaдар Іаддала.

Иштта дар царех цаІ: эсэсар-эсэсовец лаца а даьце, дийна воллаш штабе хьавоалаве. Цхьан сарахьа Володя, (из яр Іаддалах отряде а цул тІехьагІа Медведевс яздаьча книжкаш тІа а йоахаш хинна цІи) юртара хьехархо а хинна, Ровно яхача городе вахар. Цул тІехьа хьалхе а денз белгалдаьнна хинна цІеношк долча дІабахар разведчикаш Алешин Николайи Семенов Валентини. Хьалхе а деш массанена яйзавр квартире, гестапоаца сибат, борал. МаьрІинц боад къоолабеннaчул тІехьагІа дар из. Разведчикаш, моттигаш хьа а лийца, дІагайра. Дукха хьена бийзар цар.

ВоагІа, — аьлар шорттига Іаддала, тІехь-тІехьагІа гарга гІорташ воагІача фашиста котий таташ шийна хезачул тІехьагІа. Шорттига приказ делар: «Нийсса тохалахь!»

ХІа аьнна, фриц гІа бахкиа калитках тІехвоаллашель, пхьукІовга чу бий теха, сахьетам чура а ваьнкха, ІовиллАр Семеновс. Сецца, книжкашта кІала а велла, подводаца партизански штабе дІанитар гестаповец.

Эсэсовца хьадийцар гестапо балхах дола лоархІамера хІамаш, хІаьта цун эсарий форма тІехьагІа Кузнецова накъа а яьлар. Цороева а цун тІема доттагІашна а хьакхухьар чекиста-патриота накъаяргья аьнна шоашта хеташ йола хІамаш, Кузнецов лаьрххІа кийчлуш вар немецки обер-лейтенанта Паулъ Зиберга цІерах разведчика атта боаца болх дІабахьа.

Украине територе тІа немцаша доаракдаьдар оккупационни ахча. Центрера хабар денадар, цу ахчан тайпаш дайта, аьнна. Из декхар кхоачашделга тІадиллар Цороева группана. Тайп-тайпара ахчаш хурга аьнна, белгаьльнкха моттиг яр Берездно яхача юртара лесничества управлении. ШоллагІча дийнахьа разведчикаша цІаьхха гобир лесничествана.

Ши тІемахо шийца а волаш, зале дІачу а ваьнна, Цороева саббарагІа, ваьн ІндалагІа, хьайга мел дола ахча Іодилла, аьлар кассирага. Кассира цу сахьате Іодехкар украински карбованцей, немецки маркай, польски злотай тайп-тайпара купюраш, хІаьта иштта дукха доацаш американски доллараш а Іодехкар. Алкха цхьа декхар дир цо, гІабехкараша шийгара жоп дехаргдоацаш, бехказалда документ-расписка да шийна, аьнна. Кхалсага хьал дика кхета а даь, Іаддала расписка яздир, кассира тІалаттача деррнгача ахчана. Расписка йоккхь кулг яздир:

«Н-ски партизански отряда начальник. Балар хийда немецки оккупанташтаІ» ТІакха шоаш яьча, шоай новкъоста Ривос яхаш цІи йолча партизана-испанца яь невчать тоІайир расписка тІа. Печата юкъе цхи тхьам бола седкъа латтар. Цун гоннахьа яздаь ухх тайпара дешаш дар: «Валар хийда нах буача Гитлера!»

Цигара разведчикаш цІабодхаш, новкъа кІийлен тІара карателаша дьача доннах хада човнаш хилар Іаддала. Дов даьча моттигера сихха дІаенгар партизанаша шоай веза командир, моастагІашта дов юха а деш.

Дукха сийрда оагІонаш я разведчика Цороев Іаддала тІема биографен юкъе. Бахача ваха баьча хоамах партизанашта хайра, Чебельски отарашта юкхе украински националистаи гитлеровцаи вІашагІкхета лаьрхІа болга. Отряда тІабехкараша лаьохІар цу отарашка кІийле хове, аьнна. Сахилалехьа шиъ новкъостаща дІа а ваха, уж шаккха а тайпа моастагІий вІашагІкхетаргба аьнна хетача метте, листача гаьнашта юкке кІийле йир Іаддала.

Делкъа тІехьеща баьгІар патриоташ. Ена хьаттар тІема дашина. Іовльяр шиъ фашист. Цул тІехьагІа хьакхаьчар украински вацновалисташ а. Царна юкъе къамаьлаш доладеннaчул тІехьагІа, партизанаша, сихха гаьнашта юкъера хьаара а лийкха, кулгаш айде, аьнна, команда елар. Бакъда, фрицаша де тиганзар шоашка аьннар. ЦІаьхха дов доладелар. ДІаьх-м дазанзар из. Патриоташа синача нийсача автоматий очередаша Іобеххар берригаш а. Царгара коралир лоархІамера документаш, хІаьта цхьан фашиста кисара яьккар гестаповски жетон — вІашарах ухла горга блана. Цул цхьан оагІон тІа йиллаяр гитлеровски герб — свастикен аьрзи, хІаьта, вокха оагІон тІа яздаь ухх тайпаре дешаш дар: «КъайлагІара пачхаьлкхен полици», «4885» — иштта номер а яр цу оагІон тІа.

— Кузнецова наккъаьлда мег ер-м, — уж дешаш а аьнна, жетон киса елар Іаддала.

МоастагІ эша а вань тІом сецачул тІехьагІа Киеверча тІема сийлен музея даймехурґІолаш прописка йир цу езача реликвена.

Цхьа операци еш Кузнецова жетон наьъалдарах иштта дувц Цороева:

«Николай Иванович Кузнецов керте а волаш, разведчикий группа яхар, командованес тІадилла бокхача лоархІамере декхар кхоачашде, Малхбоалерча Шун командующий вола фашистски генерал Ильген, лочкъа а ваь хьавоалаве. Цу группа юкъе бар дикагІа бола разведчикаш: Струтински Николай, Белов Иван, Каминский Ян, Шевчук Енкаил. Нийсса а, сиха а, гоаза а болх бир Кузнецова группа. Пахрыотий вІаштІехьдаьлар. Мельничин улицагІа даьгІача цІеношка чу а баьнна, лийкха а шийкха, бега нахаши а елла, тоьхкавь ара а ваьккха, коа латтача шоай машена фашистски инарал чутоІаве. Галеча оаха хьекхий хурск санна веттаьча тешнача инарала багара партизашк цІаьхха Іоевир... ТІакха шиъ ма хулла мухь теха оарц дийхар цо... Цу сахьате машена хьатІаведар вин гитлеровец. Цу кхерамеча моментах вІалла вохавза волча Кузнецова царна дІадухьал а ваьнна, кисара гестаповски жетон хьал а яьккха, документаш хьадийхар.

— Германски форма тІаювхаш вола бандит лаьцав оаха!, — аьлар цо хьатІабаькхарашка немций меттаха. Гитлера ведомства ооновавательна знак низ боккха болаш хиннаяр. Фашисташа вІалла а духьале ца еш, шоашка яхар дир. Фашистий удостоверенешка хьожаш Кузнецова (обер-лейтенанта Паулъ Зиберта) гучадаьлар царех цаІ Украина гаулейтера Эриха Коха шофер волга. Цунга а приказ делав сихха машена тІаха, аьнна. Цул тІехьагІа массехк сахьат даьлча отряда штабе бар инарал Ильгени райхкомиссара Коха шофера.

Гестаповски жетона Кузнецова цун группен вІахар а баьхар. фашистски къорга чура из цу хана чІоагІа эшаш хинна дийна фос хьан новкъостал а дир.

Атта хиннадац воккхагІволча лейтенанта-коммуниста Цороев Іаддала партизански тІема наькъаш. Дукхаза а [illegible] МоастагІашцара эгІазал. Даьхенцара бІийха безам ба цул денал а низ а хьаллоаттадаьр. Човнаш хийча, хьуна юкъерча партизански госпитале ца а водаш Іеш хиннав Цороев «Аз дош ду тоавала», — оалаш хиннад цо, бегаш беш. Цкъа партизански дора Цессарске кІоарита дегІах чукха граната гарг, нарноз а ца еш. дІаьаьккхачул тІехьагІа. «Аьшках ваь зІамига саг ва» аьнна, партизанашта юкъе цІи дІаяхай Іаддалий.

Правительственни совгІаташца, орденашцеи медалашцей, белгалдаьхаь Цороев Іаддала Сийлахь-боккхача Даймехка тІема шерашка карагІдийнна хІамаш.

Пенсе вахачул тІехьагІа мехка тайп-тайпарча районашка ваьхав Цороев. ХІанз Назране вах, совхоза къахьегамхоша лаьрххІа цунна хьалдаьча дикача цІеношка. ЦІи йолаш волча шоай мехкахочох, советски Даьхен патриотах, де доагІаш доккхаш цу назрановцаша, цудухьа хинаб уж масса хана а из дІавехаш Ирзвах цига да Іаддала вахар. Цо дика дакъа лоац кагирхой Даьхе езаш хьаннхебеча интернационалисташ патриоташ хьалхебеча. Цунна масса хана а дегагІоа лоаттаю дезаш: фусамнанас, къонгаша, цар бераша. ЧІоагІа дега тоаш хулаш хьек Іаддал шиъ тІема доттагІашкара яхача книжкашка, письмошка, фотографешка. «Мария Фортус» — иштта цІи йолаш я укхазара цІи хезача советски разведчица яьль документальни повесть.

— Со царте дІаяача хана тха отряда парторг яр Мария Александровна, — дувц Цороев Дудий Іаддала, — 1918 шера денз КПСС член яр из. Шиъ хана Испане фашизмана духьала лоаттабьча къовсама юкъе дакъа лаьца а яр.

«Цороев Володена. «Победители» яхача партизански отрядацара тІема новкъоста, чІоагІа лархІарца — М. А. Фортус. Москва, июнь 1977 г.» — иштта цІи хезача кхалсага — Даьхен патриотка кулгаца яздаь йоазув тІа а долаш да Іаддалийгара цхьа портрет.

Дег тІара доагІа дешаш хетадаь Цороев Іаддала «Комиссара дневник» яха документальни повесть совгІата яйтача Куланов Георгес: «Майрача партизана, воккхача патриота, са хьамсарча доттагІчоа, укх книжка турпалех цаІ волча Цороев Володена — автографа».

Езача Коммунистически парте, Советски Даьхено хьалкхебаьча миллионаш болча патриотий-интернационалистий дараш санна къонача тІехьенна хьохкам луш массаза а дахаргда Цороев Дудий Іаддала сий дола гІулакхаш.

Хь. ГАЛАЕВ.

Тахан 40 шу дуз Севастополь фашистех мукъаяьккха

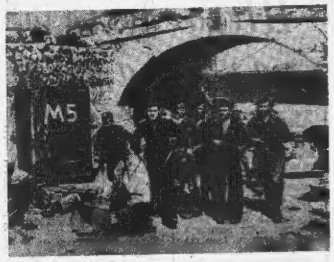

СУРТА ТӀА: Приморски бульвара тӀара моряки-десантникаш, 1944 шера май. ТАСС фотохроника.

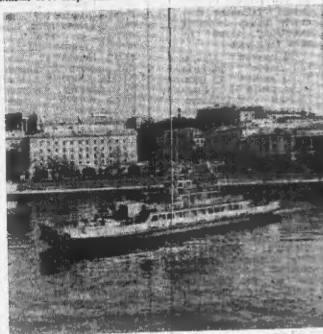

СУРТА ТӀА: Севастополь тахан. Артиллерийски бухта. К. ДУДЧЕНКО сурт. ТАСС фотохроника.

ЦӀаккха а йоргӀойнаш тӀема, революционни, чъаьлегаца сийле ялаккхий шийна город Севастополо.

Городе биографина къаьсттача мутӀарца юкъайиккхай 1941—1942 шерашка немецко-фашистски гӀаьрехой Севастополь йоршш шо бӀаьн ах бӀаьн дийнаьха лаьтта оборона, Іаьржача форда йистера чІоагӀйоо лорееш лаьттарий денапи турпалаш. БӀу, танкаш, авиаци моастагӀчун дукхагӀа йоллаце а, барзӀ бетта совгӀа лаьттай Севастополь дӀакара ца йоддаь. ХІаьта 1944 шера мае советски тӀемазой турпалаш баьхан доллаш дийнахьа моастагӀчох мукъаьккхай город.

Ше мукъаьяьккха шоаштхьа шу дизар белгалдоаккхаргда Севастополо.

Лира тӀом бодабеннаб 5 мае дальнайта: Макензиеви лоамашка юха къоалаургдоацаш втаха детад 2-гӀа гвардейски эскар. ХӀаьта 7 мае ӀуӀрийна моастагӀа хӀалаккеш хӀама тетай Приморски 51-ча эскарий бӀувво «Сапун-дукъ» — Лоаман лаккале» яхача нерт-терча лостама.

Къулбаседенгахьара а, малхбоаленгахьара а, къулбамалхбоаленгахьара а цхьатерра тӀеххьаьлха моастагӀчун са дӀадоалийташ хӀемаш йийттай эскарех фостех тӀемахоща. Атаке чуззьнйддарш юххсовцабе могаргдола нигз ба а бецар.

Сий доле денале гӀулакхаш кӀезига нарегӀдаьннадац севастопольски лаьттан тӀа лаьттача тӀом тӀа. Къонахчаш долча Даьхен итташ къонгашта Советски Союзе Турпала цӀе еннай, «Севастопольски» аьнна цӀи тиллей дукхачеэскара совдиненашка доккъазаш. Из лоралаьрий шийна нийсса кхы доаца къонахчай, из мукъаьяьккхарий майраа баьхан доллаш городах шийх а тиллей Турпал аьнна цӀи 1944 шера мае.

САПУН-ДУКЪ. Укхазара кӀера кхера 1944 шера мае Севастополь мукъаьйоаккхаш вениначе турпалашй цӀий тӀаннийна бе.

Моттаьлара моттиг Сапун-дукъ а долаш моастагӀчо чӀоагӀа оборона оттаеь хиннай городе гарга кхоачача. 1944 шера 7 мае Сапун-дукъ-Карань яхача моттигӀа наступлени йолаьй вай бӀуво. ЦӀий Ӏоухийтаьш тӀом болабеннаб эрригача фронта йӀоаххана. БӀухой къонахчали турпалаш баьхан доллаш 9 мае цӀеналь мукъаьяьккхай город Севастополь.

Чоениш хиннача, тӀема ало доагадаьча Сапун-дукъах хӀанз памятник-заповедник вай севастопольцашен Іаьржача фордо флота моряшашен.

СУРТА ТӀА: Сапун-дукъ тӀа лаьт тӀема веттрах тьоцереьнвадчик хиена Григорий Петрович Слеба. 1944 шера мае укх дога юхе чоа яьй цунна «мотт» бодаба водача хеана.

К. ДУДЧЕНКО сурт. ТАСС фотохроника.

ТХО ДОЛЧА ДУВЛА ДЕША!

ХӀара шера вирде колхозой боагӀа академика Миллионщикова цӀерагӀа Грозненски мехкадаьтта институте деша.

Инженераш а электрически чӀоагӀа эцаш хиларна дуцаделина институте 1976-ча шера дукхьашка хьайнйна вгтара къонагӀчарех цаӀ я производственни процессашта электрификации автоматизацин яра факультет.

Мехкадаьтта институте дийнахьа дешаш болчарна лаьрхӀа хьайнйла кхы а пхи факультет я: мехкадаьттапромысловни, мехкадаьттатехнологически, геологохимически, мехкадаьттамеханически, гӀишлошъяра. Институте вгтара къонагӀчарех я мехкадаьттапромысловни а мехкадаьттатехнологически факультеташ. Цу факультеташа арахеш инженераш-мехкадаьттахой.

1940-ча шера йилла я геолого-разведочни факультет. Цига хӀанз Іомаю нерда дисциплинаш, масала, тохкама геофизика — лаьтта тахкара хьакъехьа дола Ӏилма. Цо гӀо ду мехкадаьтта лоаман лаьттал тӀоннаш тахка.

Мехкадаьттахимически факультет институте вгтара къонагӀчарех я. Цига кийчбу ший даькъера инженераш. Инженер - механик — из конструктор, монтажник, тохкамхо ва, цо хьанхоал керда машинаш, агрегаташ.

Институте гӀишлошъяра факультето 1978-ча шера деннь кхаь специальностагӀа инженераш кийчбу. Из факультет чаккхьаьккхарий торо кургья гӀишлошъеча баьца Іеш, проектин институташка а болх бе.

Студентий знанеш кӀоаргйеш вай замано дӀадехарашта жоп луш бола говзанчаш кийчбаран тӀаерзаль институте дукха мероприятеш чакхйоах. Ӏилмана конференцешкен конкурсашкен дакъа лоацаш хул студенташ, Ӏилман - технически кружокашта юкъеоз уж, цар кийчъю рефераташ, ишта кхыдола балхаш ду. Институтерча дукхача нагийча наьен мехкарашен толамца болх бу проектно-конструкторски бюро. Студентий знанеш лаккхьара гӀо деш я 600 эзар совгӀа книжа чудола институтера библиотека.

Студенташ къахьегамга кийчбара боккха терхам тӀаухийт институте партийни, профсоюзни, комсомольски организацешта.

ХӀара шера студентий гӀишлой отрядашка бӀаьха кагирхой болх Кареле, СибергӀа, кхйча моттигашка тайп-тайпарча гӀишлой хьальеча къахьега. ХӀаьта гуракьа цхьоалагӀча курса студенташа шоайла боккхагӀа болча студентацца цхьана республика тайп - тайпарча совхозашка, колхозашка гуйре чуерзача гӀо ду.

Сакъердаме а кӀоарга чулоацам болаш а хул тха институтерча студентий салоӀар. Институте хӀара шера чакхйоах «Студентий бӀаьсте» яха фестиваль.

Цу фестивалага хӀара факультето шийна тайпара художественни программа кийчъю, шоай хьинар гойташ хул агитбригадаш, студентий эстрада миниатюрни тетраш, ашарий, халхарий коллективаш. Аьхки студенташ хул института лагере салоӀаш, Ӏай каникулаш йолча хана уж хул «Цей», «Редант», «Баксан» яхача салоӀача базашка.

Институте баццац спорт езараш а. КӀезига лоархӀам болаш хӀама дац вай мехка а доазал арахьа а бовзаш бола хьинаре спортсменаш тха институте хилар.

Производствана тӀера а ца боалаш, лакхера дешар деша бокъо луш я институте хьайнйла сайрийнарен заочни факультеташ. 1955-ча шера вӀашагӀбеллача заочни отделене ворхӀ тайпара говзал Іомаю.

Юкъерча школа программа дика ца хоучарна лаьрхӀа институте хьайнйла я подготовительни отделени. Цо торо лу деша боагӀачарна шоай знанеш кӀоаргъе.

И. БАШИРОВ.

Эскаре гӀулакх деш ба вай мехкахой

ЙОККХА ДЕГАГӀОЗ

МолагӀа ден наьнан да шоай бер массаран дикагӀа, эздел долаш, гӀулакха кийча, кхиа, новкъостаца эшаш, хьашт долаш, моллагӀа шийна тӀадилла гӀулакх тешаме кхоачашдеш хинча дика да хеташ!

Советски эскаре гӀулакх де вахе ва СовгӀагӀча бахача ГардалоевгӀар Къарамсолтий Хадижатен вӀ Урусхан. Шоферий курсаш чакх а яьа, МегӀалбикерча технологически транспорте управлена слесара болх беш вар Урусхан эскаре ваххалехьа а. ХӀанз социалистически Даьхенна хьалхашкара шийн декхар кхоачашдеш ва из.

Укх деноша йоккха дегагӀоз ею хьамсара кхаь кхаьчаб ГардалоевгӀар дезалга — цар вӀ гӀулакх деш волча эскара декъа кулгалхошкара кехат кхаьчад царга. Эскара дакъе командиреси политически декъерча цун заместителаш чӀоагӀа баркал оалаш эзду КъарамсолтӀен Хадижатаген: «ЧӀоагӀа раьза долаш оаха хоаш бу шуга, тхо долча гӀулакх деш вола шун вӀ Гардалоев Урусхан дисциплина лакха йолаш, моллагӀа шийна тӀадилла декхар сиха кхоачашдеш, тешаме хилара. КӀоаргга Іомаьй цо шийга дӀаенна тӀема техника, говзалца цох пайда эц, цӀенан дикан лелаю. МоллагӀа шийна хьалхашка оттадаь бӀувачун говзал карерзаьрна декхар сихен дикан кхоачашду. Ше укхаза гӀулакх деш волча эрригача кеча тӀема а политически а кийчам отличник волаш хьоагӀа Шун вӀ. Политически дешара системе отлично дешаш а эскара дакъе командована дукхаза бернай «кхайкадаь» а ва из. Отделене командир а волаш, шийн говзал нерда баьхача бӀухошта дӀалуш ва Урусхан. Новкъосташа лоархӀаш сий деш ва из. БоккхагӀбараш эздолцаш гӀулакхцаш ва.

Оаха доаша баркал оал шоена бенгьошцара Советски бӀухо, сий дола СССР гражданин оаш кхевараь».

Иштта дика шийна тӀадилла гӀулакх кхоачашдеш, тешаме советски наьна хьаьнала къахьегам лорабеш шоай вӀ оаш чӀоагӀа гӀадбахь. Йоккха дегагӀоз хинна бе ГардалоевгӀар.

А. ХАРСИЕВ.

СУРТА ТӀА: Советски эскара бӀухо Гардалоев Урусхан.

СПОРТ

ЕЗА АТЛЕТИКА

Город Андропове чакхьаьннай школьникашта юкъера езача атлетиках РСФСР хьалхе яккхара яхаш. ЧІтт тайпа доаал доле къоаа спортсменаш цхе дийнахьа къовсалуш хилар цига. Дика толам баьккхар цига «Урожай» ДСО «Орга» яхача берийн кагирхойн спортивни школе кхувцоагӀача спорта мастерала хандидата Гачеев Ильяса. 60 килограммага кхачал дозал долча штангисташта юкъе хьалхара моттиг яьккхар цо. Цунца цхьана спорта мастера норматив кхоачаш а йир. ХӀанз къопа спортсмен кийчлуш ва июль бетта Курске хургйолча Россе хьалхе яккхара яхьашка.

Шоай дар мо дозал долча кагирхошта юкъе шоллагӀа моттигаш яьхар Габазов Ляьчасй Хамкурханов ӀиӀсаси.

• • •

ГАЗЕТА ПРИЗ ЯККХАРА

Вай республика столице хилар «Грозненский рабочий» яхача республиканси газета приз яккхара яйгача атлетика эстафета. Цун юкъе дакъа лоацаш хилар 1400 саг. Эттара хьалха къовсаелар школашкара ВӀшиггий командаш. Цу эстафета юкъе толаш хилар № 64 йолча юкъерча школа команда. ШоллагӀа моттиг № 48 йолчен кхоалагӀа № 10 йолчен юкъерча школай командаша яьхар.

ШоалагӀа байчача (кӀаьнашта юкъе) хьалхара моттиг яьккхар № 41 йолча школа команда. ШоллагӀен кхоалагӀен хилар №№ 56, 22 йолча школай къоаа спортсменаш.

Къаьстта а чӀоагӀа къовсаелар шоай лоӀаме йолча спортивни обществий коллективаш. ДукхагӀча дакъе царех яр «Буревестник», «Труд», «Урожай» яха ДСО-ш.

Газета хьокаль кубок йисар «Буревестник» общества командага. Инсар яз вай из соахка а цо яьккха хиннарах. ШоллагӀа моттиг «Труд» обществал кхоалагӀа — «Урожай» обществан спортсменаша яьккхар.

Д. МУСАЕВ.

• • •

ДИКА ЮКЪЫГ

ДӀадолаленнад СССР футболах йолча чемпионата шоллагӀча лига кхоалагӀча зона чуйоагӀача команадай шоллагӀча тура ловзараш.

Соахка во ловзаш хиннача «Терека» дог- дилла, хьалха сания из дика ловзарг ма йий аьнна дагадоацаш хинна вай республике бахархой гӀадбигар футболисташа шоай хьалхарча цийн ловзарца. Соахка цӀагӀа а эцаш хиннача командана дика толам бар хьоашалгӀа бахача а ца эцаш уж цӀабахкар, из ашарал совгӀа цар хотало а яьккхай.

Хьалхара «Терека» ловзар хилар «Цемент» яхача команадаца город Новороссийске. ВӀалла дага ца хиннача тайпара чакхе йолаш хилар из ловзар. Счет 3:0 йолаш котбаьлар грозненцаш. Цунца цхьана цар шоаитта пхи очко дӀаийир.

ШоллагӀа къовсам «Терека» хилар Майкоперча «Дружба» яхача командаца. ДӀадахача шера из команда дикагӀчарех цаӀ хиннилга а дика ловзаш хиннилга а дагадоагӀа хургда дукхача нах. Цудухьа вай футболисташ Майкопера йиша цӀабоагӀаргба аьнна хеталора. Вехьа, из иштта хиланзар. Цига а шоай вӀашагӀашка цхьа бургац чу ца тохийташ цӀабаьхкар грозненцаш.

Къонача художникий сурташка—фольклор

П. З. Захарова цӀерагӀча изобразительни искусствий музей хьайийлай «Нохч - ГӀалгӀайчен фольклор — къонача художникий сурташка» яха выставка.

Традици а хинна дӀаэтта да музей залашка тайп - тайпарча девизагӀа берий суртий выставкаш еге, баьда, ер эттара хьалхара тематически я — Нохч-ГӀалгӀай махка дикана хангьий багалбуцама хетель. Дукха бар хьона баьлхарен бокхий а хӀинига а.

Музея залашка хьалькокхи дар город Грозне № 1 йолча художественни школерча берий балхаш, цул совгӀа, Новогрозненски, Дуба-Юртовски художественни школашка дагӀачардерш а. Бераша укхаза хьальоттаьяр фольгашта ооламаьтач хетель йола иллюстрацеш, прикладной искусства изделеш.

Хьана баьхкачар теркам тӀаухаш дар Дуба-Юртовски берий художественни школерча къонача художники балхаш. Цу школа директор ва Адаев Иса Абдулмуслимович. Аьхка из бутт маре бац из моттигера керамически фабрика хьайийлле, хӀаьта цу лоацача юкъа дальдола берий балхаш мецболхаш да.

Берий сурташ массаза а хинна наьха безам тӀаозаш, бӀарг ира болаш дикка хиларца. Дегай мотт ба бераша буцар, хӀаьта из массаниша дика товбаш а хул.

К. МАДИНОВА.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Теркама юкъмоттиге

КПСС Программа керда редакци кийчъяра йолча КПСС ЦК Комиссе заседанин секретара новкъоста К. У. Черненкос даьча къамаьлонодерригача дунен общественностаа уйла тӀаозар шоашта. Доазол дехьарча массови информаце средствашта белгалдоах, дагӀена социализм эргалькхьа тоалрех кӀезиг-кӀезига ухаш коммунизмагахьа дӀахьалхашкахьа ахарех дезкарам кхоачашдеш йолча Советски Союзо ше машара гӀулакха боврам боацаш чӀоагӀа мутӀахьа йолга хьахоллаш хилар.

КПСС ЦК Генеральни секретара, язду «Нойс Дойчланд» яхача газето (ГДР), шийн сийрдача къамаьлаца хьайовзийтар КПСС Программа кердача редакцеца маӀацием чулоацамцьн ювзаенна йола лардера идеяш. Советски кулгалхочо белгалдаьккхад, хӀанзарча хьалашка из Программа дегӀаене социализм эргалькхха тоаяра программа хилар, хӀаьта цунга хьежжа хул кӀезиг-кӀезига долхаш коммунизмагахьа дӀахьалхвинехьа ахар а. Цо, йоах дӀахо газето, тӀахьийхар социализма Іолаьмате боккха вахара инап йозали, цун социальни нийсхо бокъонца дог тешадеш хьахьокхара. Программо хьахьокхаргда СССР машар гӀуланха боврам боацаш чӀоагӀа мутӀахьа хилар. КПСС социалистически содружества мехний вежарашха йолча вокха партешца цхьана ядерни катастрофа ца хилийти гӀертилга. КПСС-о, социалистически содружества мехний вокха марксистско-ленински партеша а санна, дӀакъастаргдоаца дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама дакъа лоархӀ шийх. Цунна юкъе хьинаре дакъа лаца, из боккхагӀа хилийтара, цун толамашта ма чогта гӀо де гӀерт КПСС. КПСС хӀара доаш, цун программи дош хӀаьта а веза а, чӀоагӀа авторитетни ден дунен хӀара коммуниста.

Новкъоста К. У. Черненко къамаьл, белгалдоаккх «Работническо дело» яхача болгарски газето, — дегӀаеначе социализма шерра горизонташ хьееллаш дола лоархӀаме политически документ. КПСС ЦК Генеральни секретара белгалдаьккхад, КПСС Программе социализм эргалькхха тоаяра беча боккхача, чӀоагӀа хьинар айдаь бе безача балха, вахаро хьуэттаю дукхача тайпарен чоалханен проблемаш. Коммунистически формаце хьалхарча фазе уж дале а е кхидаьо а долча дагӀаьнца ювзаенна йола проблемаш къестаю хьдда пакъаш лахара теркам тӀаберзабе безаш хилар. Шеко яц, белгалдоакх газето, из болх беча юкъагӀа советски общества, советски халкъо коммунизмага бодача наькъагӀа керд-керда мулаш доахаргдолгах. ЦӀаккха а хувцалургдоацаш КПСС-о программи дӀадехар хила а хиннад, хург а да халкъа хьалторо лаккъела. Цигара хьадоагӀаш ца эттара хьалхарча аргӀавара денхар — советски наха дӀадезаш долча материальни духовни хӀамаш уж баьа ӀадалабӀера лард йола лакха эффективни экономика хилар.

К. У. Черненкос даьча къамаьлашара моттигаш шерра яшна а йоахаш, «Нью-Йорк таймс» яхача газето белгалдоаккх, хӀанзара капитализм исторе юстара кхосаргхилар. Советски кулгалхочо, язду газето, хьаьнад, капитализмаца делаеча яхье социализм котъяргъя.

КПСС ЦК Генеральни секретара тӀаьнийхаб Малхбувенца делаеча яхье толам баккхар дукъа Советски Союза экономика дегӀаяра боарам дӀахо лакхбергболаш нийцаш тӀаедераяра, белгалдоаккх АП информационни агентства. КПСС Программа текстах керттера дакъа, Москве белгал ма даккхара, мохк чура дегӀабоалабара бухсоцача къьчача капитализмацарча яхьа лелам шоаех тайпа болаш долча дешашта хетадаь хургда. «Советски Союз, — белгалдоаккх ЮПИ яхача цхьанха американски информационни агентства, — дог тийша я дунен тӀа латтача идеологически къовсаме социализм котъяргйолгах».

(ТАСС).

ТӀемахи машарахи дола бакъдар доаржаде

Португале хьехнийнаб мехкакца массови информаце средствай бӀаьш бола балхахой вӀашагӀбетташ йола «Журналисташ машара тӀехьа ба» яха дерригача халкъа болам.

Тха керттера декхар латт,—аьлар болам вӀашагӀбелларех цхьанне, «Диариу» яхача газета балхахочо Фернанду Самеду, — моллагӀча тӀемах къаьстта ядерничох дола доккха зулам наха дӀадовзийтарах. Тхона, массови информаце средствай балхахоишта, тӀалатт къаьстта бехитоххам: тхо деце, малав герз хьаделта сихдарах дола бакъдар наха дувца дезар, общественностаа тӀема дукъалара низ бола болам чӀоагӀбара гӀо де дезар. Тахан бокъонца гуш да ядерни тӀемо цивилизаци хӀалакъергхилар.

«Журналисташ машара тӀехьа ба» яха болам хьабара идея хьахийна дукха ха я. ДӀадахача шера январь бетта португальски журналистий хьалхарча съезде хилар планета тӀара машар лорабара деша хьакъехьарча журналистий позиче правовни этически аспектех дола къамаьлаш. Цул тӀехьагӀа цӀаьнха гулдаладийзар, цу дискуссех хьахиннарий выводаш яра. ООН Информационни центра инициативагӀа дӀадахача шера март бетта хилар Лиссабоне массехк собрани, цига дакъа лоацаш хиннараша кхетадир португальски журналистий машара тӀехьара болам вӀашагӀболла безаш хилар. ДагӀадоккхарагӀа аьлча, цу тайпара дола боламаш долаш да дукхача европейски мехкашка, къоэстадаь аьлча, къулбаседенгахьарча мехкашта.

«Журналисташ машара тӀехьа ба» яхача болама планех дувцаш, Фернанду Семеду аьлар: «Тхо дага да общественностаа машар бахьан лоаттабеча къовсамах дувцаш дола кинашка арайдаха а бюлетень арауорггӀовнаха тӀема гӀулакх вӀаштӀехьдакхха а. ХӀаьта, шеко йоацаш, дезаш да, царца цхьана къовсам лоаттабергболаш кхьча мехкашкарче тхойчох тара йолча организацешца айкха бувзамаш тассар.

Доккха гӀо ду тхона ООН Информационни центро. Цигара кхуть оаха тхой балха тӀа пайда ийбеш йола машар бахьан халкъашта лоаттабеча къовсамах йола материалаш а. Цуа политически философийни уйлаш ничча тайпара яле а, хӀара журналист декхарийха ма машарен герз дӀадакхарея долча дешаех бакъдараш дувцаш информаци тела».

«Журналисташ машара тӀехьа ба» яхача болама ара хийцал практически мехка ерригача массови информаце органий викалаша кулгаш а яздаь дола кхайкарал.

«Португальски журналисташ, — аьнна документа тӀа, — тешаниза баьнна ба дунен халкъашта юкъера кхохам совбаларах, бола пхьаькха а пайда боацаш сихдаь герз хьадарга наькен материальни ресурсаш дӀаухийташ хиларах, тешаниза баьнна ба тӀа Ӏоаш латташ ядерни катастрофа моржам йолча Европа а дунен а кхоаненах.

Журналисташа кхетаду, общественностаа нийса ориентацин информацин лоаттаяр тахан мел лоархӀаме да. Цудухьа оаха ях, тхсай хур дергда оаха наьха хьинари санхетами лакхбара. Перенейски ахгӀайре ядерни герза дола зона я аьнна дӀакхайкха дайтара».

Антониу МАНУЭЛЬ, португальски журналист. (АПН).

Сакъердамеча хӀамай дуне

ЦӀАГӀА-ЛОВЗОРГИЙ МУЗЕЙ

Цу коллекцеца дац антикварни кулгайоалош, дотув, доцув е къаьна фарфор. Ерригача экспонаташ — хӀамаш еча традиционни материалий — дахчан, лоабата, басарашца хозъяь е сир дахкха я. Маька еза хӀамаш я яц — ерригаш а юрташкарча ярмаркашка, моттигашкарча базараш тӀа, цӀагъаза уж хьаьча говзанчашкара ийяь я. Укхаза маьхе лерхӀараш къаьст-къаьста йола хӀымаш яц, из шийн довлахьа йолча Москверча берий больницех цхьанне лор йолча Леонора Григорьевна Бережнойс а уж гулъе йоагӀагӀача бесса, халкъа ловзоргий коллекцеца товргъяр фуй а хоиш, боккхача безамца уж гулъяр да.

НийсагӀа хургдар дунах коллекци а ца оалаш; цӀагӀара музей аьлча. ХӀана аьлча, шоай ганзах наькха бӀарг кхетар кхераш лораеча цхьаболча коллекционераша леладер а ца леладеш, Л. Г. Бережноас раьза а йолаш хьекийт царга царех сакъердаш хулаш мел йола саг — шийца болхбу коллегаш, доттагӀий, царна безаш-бовзаш бола нах, къаметтел, Московски городской экскурсионни бюро болх бен болча шийн доттагӀаша кхуьла кхыча городашкара уха экскурсанташ а.

Укхаза го йиш я Россе дуккхача областий ловзоргаш. Архангельск, Городец, Пенза, Кострома. Каргополь санна йолча гӀорбаьшна говзанчаш хиннача городий, хӀаьта ишта Украина, Белоруссе, Таджикистана, Узбекистана ловзоргаш. ХӀара царех ловзорг хьамсара я укхага, царех хӀаранех хаза йиш я бӀарчча истори — из хьаьлр малав, миштта яьй цо из, мича, мича яхачара ераьй, цу края сий сево даькхиа.

— Ер оакхарилгаш, — дувл Леонора Григорьевнас, — денад аз къулбаседехьарча Оять яхача додача хи йистера. ДагадоагӀа сона, говзанча, воккхача саго, дийцар: «Лоабат бац сога, хӀета из хьаба ваха магац, шелал кхийтта ма со. ГӀой хьаба, аз хьергъя хьона ловзоргаш...». Ор чу а яха, аьхха а аьхха, хьабера аз лоабат. Хьажал шо миштта цӀимхара доацаш ма уж дерригаа оакхарий, къаметтел, лом а да денакъежаш. Шкатулкашн дахчан гӀумагӀилгашн Горьковски областерча Полхов-Майданера яятай сона. Уж дикла а белгала йолаш я басар къегаш хиларагӀа, хӀаьта рисунок хӀара мастерица ший да. Ераш—тӀа йовзош дараш—хьадаьд уж Мосягина Мариас, СуботингӀар Нинаси Надяси. Рябинна Машас. Ер хоеа лом деннад сона со яьча дийнахьа совгӀата украински керамисташа. Дошо кугӀаш йола бож — Пензенски областерча Абашево яхача юртарча говзанча Зоткин Тимофея. Цига-м цу юрта мел вахар а ва ЗоткингӀар, бӀарчча династи, хӀанзле бӀаь шу даьннад цу династе, яха бӀаьшере ецьаеннача хана а хиннаб уж ловзоргаш дика ярагӀа цӀи хеза. Кикиморай дезал лоабатах хьабаьб Костромской областерча Сергеевна оалача юрта. Сога я Витьера цӀи хезача дымковски ловзорги образецаш.

— Фу маӀан долаш я ер хьа коллекци?

— Сона Іалаьмате дукха еза ер. ХӀаьта дукхьа хӀара анхарех ловзоргаш чу из хьаьнха сага сий оамали хиларагӀа йийза а Іац. Халкъа ловзорг из да дукхача воахалий хьаькъвъ, из я бӀаьшеренашка хьаь ховален эталон. Из да кхетадара даьнъе шийн законаш а, шийн эстетика а йолаш дола бӀарчча дуне, хӀаьта из ловзар йоккха дегагӀоз я. Моттигаш нийсаду, баьха тӀа кӀаьдлуш, хӀаьта чу а ека цу цӀенача басарашта, цу ӀалаьмАте хозача сакъердалуча гӀайгӀанеча, аьрдагӀча, амма цӀаккха а уйла во йоацача хӀамашта бӀарахьежача, цу сакъьта дог доастала.

Сона ловр ер дерриге сона цхьаннена дайна ца Іеш, кхьбараш а цу ловзоргашка хьежара цар уйлаш тоаяллари, цудухьа сона дика хет се йолча хьаьший баьхкача.

— Миштай хьа дӀахо йодача хана йола планаш? Хьа коллекци кхоачам боллаш дерригаа чулоацаш я...

— Ай, Іа фу яхӀ Халкъа творчество-м бух боаца Іам ма бий. Аз дӀахо а гулъергъя ловзоргаш. Дукха ха йоацаш письмо яхьчад сога Пензенски областерча доттагӀашара — вахкий хьоашалгӀа хьех, вӀалла довзадоца кердадараш тойтаргда шоаш, йоах. Яха мег со цига.

Олег ТОРЧИНСКИЙ. (АПН)

Редактор О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителa — 2-85-07; бехктоххача секретара — 2-64-68; отделаш: партийни вахара — 2-54-04; промышленностен транспортен — 2-65-01; юрта бахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; кехатий — 2-85-64; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-64-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

СФ00102. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2125.